

SÖDERKÖPING.SE

Riktlinjer för handläggning för äldre och personer med funktionsnedsättning enligt

- socialtjänstlagen (SoL)
- lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)

Diarienummer: 2023-175

Antagen: 2023-05-30

Reviderad: 2023-12-05, 2024-05-27

Dokumentansvarig: Socialnämnden

Dokumentet gäller för: Socialförvaltningen

Dokumentet gäller till och med: Tillsvidare

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	6
1.1 SYFTE	6
2. VIKTIGA UTGÅNGSPUNKTER	7
2.1 AGENDA 2030	7
2.2 VÄRDEGRUND	8
2.3 SAMORDNAD INDIVIDUELL PLAN (SIP)	9
2.4 SAMTYCKE.....	9
2.5 VÅLD I NÄRA RELATIONER, MISSTANKE OM BARN SOM FAR ILLA	10
2.6 GOD OCH NÄRA VÅRD.....	10
2.7 GOD MAN OCH FÖRVALTARE	11
2.8 BARNPERSPEKTIV	11
3.1 AVLÖSNING	12
4. HANDLÄGGNING ENLIGT SOL OCH LSS	13
4.1 ALLMÄNNA UTGÅNGSPUNKTER I HANDLÄGGNINGEN	13
4.2 AKTUALISERA	15
4.3 UTREDA.....	16
4.3.1 <i>Bedöma personkretstillhörighet</i>	17
4.4 BESLUTA	19
4.4.1 <i>Bedöma behov enligt Sol</i>	19
4.4.2 <i>Bedöma behov enligt LSS</i>	20
4.4.3 <i>Utgångspunkter i bedömning för båda lagstiftningarna</i>	21
4.4.4 <i>Beslutsfattande</i>	22
4.5 UTFORMA UPPDRAG	25
4.6 GENOMFÖRA UPPDRAG	25
4.7 FÖLJA UPP	26
4.8 TILLFÄLLIG VISTELSE I KOMMUNEN	26
5. LIVSOMRÅDEN DEN ENSKILDE KAN FÅ STÖD MED	28
5.1 HEMLIV	28
5.2 PERSONLIG VÅRD	28
5.3 KOMMUNIKATION	28
5.4 FÖRFLYTTNING	28
5.5 MELLANMÄNSKLIGA INTERAKTIONER OCH RELATIONER.....	29
5.6 SAMHÄLLSGEMENSKAP, SOCIALT OCH MEDBORGERLIGT LIV	29
5.7 LÄRANDE OCH ATT TILLÄMPA KUNSKAP	29
5.8 ALLMÄNNA UPPGIFTER OCH KRAV	29
5.9 UTBILDNING, ARBETE, SYSSELSÄTTNING OCH EKONOMISKT LIV	29
5.10 KÄNSLA AV TRYGGHET	29
5.11 PERSONLIGT STÖD FRÅN PERSON SOM VÅRDAR ELLER STÖDJER EN NÄRSTÅENDE	29
6. STÖD ENLIGT 4 KAPITLET 1 § SOL	30
6.1 FAST OMSORGSKONTAKT, KONTAKTPERSON	30
6.2 HÄLSO- OCH SJUKVÅRD	30
6.2.1 <i>Delegering</i>	30
6.2.2 <i>Egenvård med hjälp av annan</i>	31
6.2.3 <i>Medboende i särskilt boende</i>	31
6.3 DAGVERKSAMHET FÖR PERSONER MED DEMENSSJUKDOM	31
6.3.1 <i>Syfte</i>	31

6.3.2	Kriterier.....	31
6.3.3	Avgränsningar	31
6.3.4	Beslut.....	31
6.4	DAGLIG VERKSAMHET FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING.....	31
6.4.1	Syfte.....	31
6.4.2	Kriterier.....	32
6.4.3	Avgränsningar	32
6.4.4	Beslut.....	32
6.5	AVLÖSNING	32
6.5.1	Syfte.....	32
6.5.2	Kriterier.....	32
6.5.3	Avgränsningar	32
6.5.4	Beslut.....	33
6.5.5	Avgift	33
6.6	HEMTJÄNST.....	33
6.6.1	Syfte.....	33
6.6.2	Kriterier.....	33
6.6.3	Avgränsningar	33
6.6.4	Beslut.....	34
6.6.5	Serviceinsatser.....	34
6.6.6	Personlig vård/omvårdnad.....	36
6.7	BOENDESTÖD.....	38
6.7.1	Syfte.....	38
6.7.2	Kriterier.....	39
6.7.3	Avgränsningar	39
6.7.4	Beslut.....	39
6.8	KONTAKTPERSON/-FAMILJ.....	39
6.8.1	Syfte.....	39
6.8.2	Kriterier.....	39
6.8.3	Avgränsningar	40
6.8.4	Beslut.....	40
6.9	KORTTIDSBOENDE.....	40
6.9.1	Kriterier.....	40
6.9.2	Avgränsningar	40
6.9.3	Beslut.....	41
6.10	VÄXELBOENDE	41
6.10.1	Syfte	41
6.10.2	Kriterier	41
6.10.3	Avgränsningar.....	41
6.10.3.1	Beslut.....	42
6.11	SÄRSKILT BOENDE	42
6.11.1	Syfte	42
6.11.2	Kriterier	42
6.11.3	Avgränsningar.....	43
6.11.4	Beslut	43
6.12	PARBOENDE	43
6.12.1	Syfte	43
6.12.2	Kriterier	43
6.12.3	Avgränsningar.....	43
6.12.4	Beslut	44
7.	INSATSER ENLIGT LSS	45
7.1	INSATSER TILL BARN.....	45
7.2	OMVÅRDNAD	45

7.3	BITRÄDE AV PERSONLIG ASSISTANS 9 PUNKT 2	46
7.3.1	Syfte.....	46
7.3.2	Kriterier.....	46
7.3.3	Avgränsningar	49
7.3.4	Beslut.....	50
7.3.5	Ansvarsfördelning kommun - Försäkringskassa	50
7.3.6	Den enskilde väljer själv utförare	50
7.4	LEDSAGARSERVICE 9 PUNKT 3	51
7.4.1	Syfte.....	51
7.4.2	Kriterier.....	51
7.4.3	Avgränsningar	51
7.4.4	Beslut.....	52
7.4.5	Omkostnader.....	52
7.5	KONTAKTPERSON 9 PUNKT 4.....	52
7.5.1	Syfte.....	52
7.5.2	Kriterier.....	52
7.5.3	Avgränsningar	52
7.5.4	Beslut.....	52
7.6	AVLÖSARSERVICE I HEMMET FÖR BARN OCH VUXNA, 9 PUNKT 5	53
7.6.1	Syfte.....	53
7.6.2	Kriterier.....	53
7.6.3	Avgränsningar	53
7.6.4	Beslut.....	54
7.7	KORTTIDSVISTELSE UTANFÖR DET EGNA HEMMET 9 PUNKT 6	54
7.7.1	Syfte.....	54
7.7.2	Kriterier.....	54
7.7.3	Avgränsningar	54
7.7.4	Beslut.....	55
7.7.5	Omkostnader.....	55
7.8	KORTTIDSTILLSYN FÖR SKOLUNGDOM ÖVER 12 ÅR UTANFÖR DET EGNA HEMMET I ANSLUTNING TILL SKOLDAGEN SAMT UNDER LOV, 9 PUNKT 7	55
7.8.1	Syfte.....	55
7.8.2	Kriterier.....	55
7.8.3	Avgränsningar	56
7.8.4	Beslut.....	56
7.8.5	Omkostnader.....	56
7.9	FAMILJEHEM ELLER BOSTAD MED SÄRSKILD SERVICE FÖR BARN OCH UNGDOM, 9 PUNKT 8.....	56
7.9.1	Syfte.....	56
7.9.2	Kriterier.....	56
7.9.3	Avgränsningar	57
7.9.4	Beslut.....	57
7.9.5	Omkostnader.....	57
7.10	BOSTAD MED SÄRSKILD SERVICE 9 PUNKT 9.....	58
7.10.1	Gruppbofastad	58
7.10.2	Servicebofastad.....	58
7.10.3	Särskilt anpassad bofastad	58
7.10.4	Syfte	59
7.10.5	Kriterier	59
7.10.6	Avgränsningar.....	59
7.10.7	Beslut	59
7.10.8	Omkostnader	59
7.11	DAGLIG VERKSAMHET 9 PUNKT 10.....	59
7.11.1	Syfte	59
7.11.2	Kriterier	59

SÖDERKÖPING.SE

7.11.3	<i>Avgränsningar</i>	60
7.11.4	<i>Beslut</i>	60
7.11.5	<i>Ersättning</i>	60
7.12	INDIVIDUELL PLAN.....	60
7.12.1	<i>Syfte</i>	60
7.12.2	<i>Kriterier</i>	60

1. Inledning

Alla beslut ska prövas mot gällande lagar, förordningar, rättspraxis, förarbeten till lagstiftning, prejudicerande rättsfall eller bindande föreskrifter. En riktlinje anger en riktning och en ram och förtydligar lagstiftningen. Den beskriver det som gäller i vanliga situationer. En riktlinje ska skapa samsyn om utredning, beslut och utförande av stöd och hjälp för både kommuninvånarna, den som tar emot stöd, närstående, myndighetsutövningen och nämndens kommunala och privata utförare. Den ska dessutom bidra till en jämn kvalitet i verksamheten. Den här riktlinjen tydliggör därutöver vad nämnden anser är skälig levnadsnivå enligt SoL, och goda levnadsvillkor enligt LSS.

1.1 Syfte

Syftet med riktlinjen är att

- klargöra hur SoL och LSS -lagstiftning ska tillämpas
- vara ett stöd för handläggare för en rättssäker handläggning
- säkerställa en likvärdig bedömning till de som söker stöd enligt SoL och LSS

2. Viktiga utgångspunkter

Viktig lagstiftning som är utgångspunkt för stöd, service, vård och omsorg

- Socialtjänstlagen (SoL) 2001:453
- Hälso- och sjukvårdslagen (HSL) 2017:30
- Lag om samverkan vid utskrivning från slutna hälso- och sjukvård (LUS) 2017:612
- Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) 1993:387
- Lagen om vissa kommunala befogenheter 2009:47
- Offentlighets- och sekretesslag 2009:400
- Diskrimineringslag 2008:567
- Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk 2009:724
- Förvaltningslag 2017:900
- Föräldrabalken 1949:381
- Lagen om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter 2018:1197
- Språklag (2009:600)

Myndighetsutövningen ska följa socialstyrelsens handbok ”Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten”.

I alla åtgärder där det finns barn ska barnets bästa komma i främsta rummet.

I september 2021 fick myndigheter och Folkbildningsrådet ett uppdrag att arbeta med den nya funktionshinderspolitiska strategin. Strategin tydliggör att varje sektor i samhället systematiskt ska arbeta för att bidra till en socialt hållbar och jämlik samhällsutveckling utifrån människors olika behov. Uppdraget tar avstamp i regeringsformen och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Strategin säkerställer att alla människor i Sverige har lika förutsättningar att vara en del av samhället och att kunna använda de tjänster som erbjuds. Strategin är ett viktigt verktyg i arbetet med Agenda 2030 eftersom arbetet inom strategin bidrar till att uppnå agendamålen.

Sverige har ratificerat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, den trädde ikraft i januari 2009.

2.1 Agenda 2030

FN:s generalförsamling antog år 2015 en global agenda för hållbar utveckling. Agenda 2030 innebär att alla 193 medlemsländer i FN har förbundit sig att arbeta gemensamt för att uppnå en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar värld till år 2030. Agendan innehåller 17 mål och 169 delmål som kallas de globala målen. Inget mål kan uppnås på bekostnad av något annat. Syftet med agendan är att till år 2030 utrota extrem fattigdom, minska ojämlikheter och orättvisor i världen, främja fred och rättvisa samt att lösa klimatkrisen. Agendans centrala princip, ingen ska lämnas utanför, är viktig i arbetet med att nå de uppställda målsättningarna.

Mål 1 innebär att avskaffa fattigdom i alla dess former och att säkerställa att kvinnor och män har lika rätt till ekonomiska resurser och tillgång till grundläggande tjänster. Det innebär bland annat att införa nationellt lämpliga system och åtgärder för socialt skydd för alla.

Mål 2 handlar bland annat om att förbättra nutrition, exempelvis genom att utrota alla former av felnäring. Det innebär att kunna tillgodose personers näringsbehov, där äldre personer pekas ut som en särskilt utsatt grupp.

Mål 3 i Agenda 2030 handlar om att säkerställa att alla kan leva ett hälsosamt liv och verka för alla människors välbefinnande oavsett ålder. För att människor ska nå sin fulla potential och kunna bidra till samhällets utveckling krävs god hälsa. Investeringar i människors hälsa är en återinvestering i samhället. Den globala trenden är att människor lever allt längre liv men i många fall saknas stödsystem för äldre personer.

Mål 8 beskriver hur medlemsländerna ska verka för en inkluderande och långsiktigt hållbar ekonomisk tillväxt med sysselsättning och anständiga arbetsvillkor för alla. Delmål 8.5 beskriver att medlemsländerna senast 2030 ska uppnå full sysselsättning och anständiga arbetsvillkor för alla, det vill säga även för personer med funktionsnedsättning.

Mål 10 betonar betydelsen av att arbeta för ett jämlikt samhälle. Det bygger på principen om allas lika rättigheter och möjligheter att få bli inkluderade i samhället oberoende av kön, etnicitet, religion, funktionsnedsättning, ålder och annan ställning. I ett jämlikt samhälle minskas risken för konflikter och det främjar alla människors möjlighet att delta i och påverka samhällsutvecklingen och sin egen situation.

2.2 Värdegrund

Diskrimineringslagen

Enligt diskrimineringslagen ska alla bemötas efter sina behov och förutsättningar, oavsett kön etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck och ålder.

Kommunens värdegrund

Kommunens har en värdegrund (Hent) som utgår från orden
Helhetssyn

- Vi som medarbetare representerar alltid Söderköpings kommun.
- Ta lärdom av, och reflektera över det vi gör och vilka konsekvenser det får.

SÖDERKÖPING.SE

Engagemang

- Förmåga att lyssna på andra och visa intresse.
- Bemöt andra så att de får en positiv känsla.

Nytänkande

- Våga prova igen!
- Ge utrymme och stöd till de som tänker utanför ramarna.

Tydlighet

- Se till att information som går ut är korrekt och lika i alla kanaler.
- Alla vet sina ansvarsområden och vad som förväntas i de olika rollerna.

Den nationella värdegrunden för äldre

Enligt socialtjänstlagen 5 kap. 4 § ska socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund).

Socialnämnden har fastslagna värdighetsgarantier som har sin grund i den nationella värdegrunden. De beskriver vad den enskilde kan förvänta sig när den får insatser från nämndens verksamheter. De lokala värdighetsgarantierna gäller från biståndshandläggarens beslut till verkställighet i både det ordinära och i det särskilda boendet.

2.3 Samordnad individuell plan (SIP)

Samordnad individuell plan är lagstadgad¹ sedan 2010. När en person har behov av stöd från två huvudmän eller fler kan en samordnad individuell plan (SIP) upprättas med den enskildes samtycke². SIP gäller för alla oavsett ålder och typ av behov. Den som uppmärksammar dessa behov ska kalla till SIP. Individens ska också alltid få möjlighet att aktivt vara med i planeringen och påverka vilka aktörer som ska delta. Det finns fler planer såsom individuell plan enligt LSS 10 §, vårdplan och vård- och omsorgsplanering. Varje plan har sitt syfte och ska inte blandas ihop. På regionens hemsida återfinns gemensamma styrande dokument för SIP.

2.4 Samtycke

Samverkan utifrån personens individuella behov kan behövas mellan medarbetare inom socialförvaltningen och Region Östergötland eller andra myndigheter. För att få lämna ut information eller inhämta information om personer som är i behov av stöd, vård och omsorg behövs ett samtycke. I vilket syfte samtycket inhämtas ska dokumenteras, dessutom ska det framgå

- vilka andra myndigheter som får kontaktas
- om och eventuellt när närstående får kontaktas
- vilka sakkunniga och referenspersoner som får kontaktas
- när samtycket har lämnats och hur länge det gäller

En informationsskyldighet finns mellan kommunens medarbetare inom olika verksamheter, till exempel mellan hemsjukvård, myndighetsutövning och verksamheten.

¹ Det finns särskilda bestämmelser om SIP i 2 kap. 7 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL och 16 kap. 4 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL.

² SKR, Samordnad individuell plan

Informationsskyldigheten ska ske för att alla parter ska kunna ge det stöd, den vård och omsorg den enskilde har rätt till, förutsatt att den enskilde givit sitt samtycke.

2.5 Våld i nära relationer, misstanke om barn som far illa

Våld i nära relationer kan handla om våld som är

- psykiskt
- fysiskt
- sexuellt
- materiellt
- ekonomiskt

Socialnämnden ansvarar för stöd till personer som utsätts för våld i nära relationer. Ett samarbete är viktigt mellan verksamheter inom socialförvaltningen kring våld i nära relationer och vid misstanke om barn som far illa. Äldre kvinnor, kvinnor med funktionsnedsättning och barn med funktionsnedsättning är extra utsatta grupper för våld i nära relationer. Verksamheten ska uppmärksamma, stödja och vägleda enskilda personer i att få stöd och eller information när den enskilde vill, när man misstänker att det förekommer våld.

I verksamheter där barn deltar ska genast en anmälan till barn- och familjeenheten göras om verksamheten eller myndighetsutövningen får kännedom om eller misstänker att barn far illa.

2.6 God och nära vård

I och med den demografiska utvecklingen som sker i Sverige idag ökar andelen äldre i betydligt högre takt än den arbetsföra delen av befolkningen i samhället. Allt fler människor får vård och omsorg i sitt eget hem. De flesta personer som får vård och omsorg i hemmet är 65 år och äldre och har ofta komplexa vårdbehov. Härmed blir regionernas och kommunernas arbete för att möjliggöra ett tryggt och självständigt liv hemma allt viktigare – att tillsammans skapa förutsättningar för en säker vård och omsorg, där ingen hamnar på sjukhus i onödan.

Omställningen till nära vård berör och kommer att göra skillnad för alla Sveriges invånare, och hjälpa oss att klara välfärdens utmaningar. Omställningen innebär att vi samskapar med invånare och flyttar fokus till att arbeta mera personcentrerat, sammanhållet, proaktivt och hälsofrämjande.

Redan i propositionen inför Nationell handlingsplan för äldrepolitiken 1997 (prop. 1997/98:113) framgår om kvarboendeprincipen, som innebär att äldre personer så långt som möjligt skulle ges möjlighet att bo kvar hemma i sin ursprungsbostad så länge som de själva önskar. I hemmet skulle man få hjälp och stöd i den dagliga livsföringen. Man skulle också få hjälp med personlig omvårdnad eller sjukvård. De anhöriga skulle ges stöd för sina insatser.

Om behoven var stora och omfattande eller om man inte kände sig säker och trygg skulle man kunna flytta till en särskilt anpassad boendeform. Den byggde på huvudprincipen att människor med hänsyn till den enskilde individens önskemål och förutsättningar ska kunna bo kvar i sitt hem under trygga och säkra förhållanden.

2.7 God man och förvaltare

Om en myndig person, på grund av fysisk- eller psykisk sjukdom, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att tillgodose sina behov, förvalta sin egendom och eller sörja för sin person uppstår frågan om god man eller förvaltare. Detta sker via separat ansökan eller anmälan till överförmyndaren som finns i kommunen av handläggare i tilldelat ärende.

2.8 Barnperspektiv

Barnperspektivet innebär en analys av barnets perspektiv (som görs av vuxna) i förhållande till rådande villkor.

Sverige har godkänt FN:s konvention om barns rättigheter vilket också är lag. Vilket som är barnets bästa ska avgöras individuellt i varje enskilt fall. Enligt de fyra grundprinciperna i barnkonventionen ska särskilt beaktas alla barns lika värde, barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn, alla barn har rätt till liv och utveckling och att alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad.

Barn ska enligt både SoL och LSS ges möjlighet till delaktighet, delaktigheten består av olika delar såsom:

- rätt till information
- rätt att komma till tals och bli lyssnad på
- rätt till inflytande utifrån ålder och mognad.

Det ska inte finnas några skillnader i hur man antar ett barnperspektiv när det gäller barn med eller utan funktionshinder utan barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad samt utifrån ett familjeperspektiv. Barn har en rättighet att bli lyssnade på men de har ingen skyldighet att uttrycka sig.

Barn – ungdomar från 15 år som själva kan förstå vad saken gäller och har förmåga att uttrycka en vilja, kan inte ges särskilt stöd enligt lagen enbart på vårdnadshavarens eller annan ställföreträdarens begäran.

Enligt socialstyrelsen är det när det gäller barnperspektiv i LSS-handläggning viktigt att komma ihåg att begreppet barnperspektiv inbegriper flera delar. För handläggaren innebär detta att dels tänka sig in i det enskilda barnets behov och vad som behövs utifrån barnets perspektiv och sammanhang. Dels ska barnet också ges möjlighet att komma till tals och framföra sina synpunkter. När det gäller barn med kommunikationssvårigheter finns det olika hjälpmedel att tillgå för att samtala med barnet eller så får handläggaren lita på närstående som är väl förtrogna med barnets sätt att kommunicera. Det samhälleliga barnperspektivet där man tar vara på den allmänna kunskap som finns kring barns utveckling behöver också användas när man gör utredningar enligt LSS. Det finns flera viktiga områden som behöver belysas och analyseras när det gäller barnperspektivet inom LSS. Detta kan gälla frågor om i vilken utsträckning det är barnets eller föräldrarnas behov som olika insatser tillgodoser, och hur olika intressen och motiv kan viktas mot varandra. I detta ligger också frågor om hur handläggaren kartlägger barnets egna önskemål och synpunkter. Dessutom reser detta frågor om i vilken omfattning och på vilket sätt beslutsfattare följer upp och kontinuerligt utvärderar insatser och stödformer.

3. Serviceinsatser

3.1 Avlösning

Avlösning i hemmet kan vara både biståndsbedömd och ges som en service, läs mer om den biståndsbedömda under kapitel 6, ”Stöd enligt 4 kapitlet 1 § SoL”. Som serviceinsats³ är avlösning aktuellt upp till 10 timmar per månad. Den kan ges måndag-fredag kl. 8.30-16. Avlösaren ger personlig omvårdnad men utför inte andra uppgifter som exempelvis tvätt, städning. Vid behov av fler timmar, kan avlösning också sökas som bistånd. Avlösningen innebär inte regelmässig omvårdnad eller service, exempelvis planerad dusch, veckostädning o dylikt. Det ska den närstående sköta alternativt kan ges som hemtjänst.

---

³ Lag (2009:47) om vissa kommunala befogenheter

4. Handläggning enligt SoL och LSS

Viktiga utgångspunkter för utredning, bedömning och beslut:

- Lagstiftning
- Prejudicerande domar
- Kommunala riktlinjer
- Socialstyrelsens handbok ”Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten” 2021-12-7658
- Individens behov i centrum Ett stöd för att använda ICF och strukturerad dokumentation i socialtjänsten 2021-2-7203
- BAS – Behov av stöd Bedömningsinstrument för biståndshandläggare i äldreomsorgen

Med handläggning avses alla åtgärder som vidtas från det att ett ärende öppnas till dess att det avslutas genom ett beslut. IBIC och bedömningsinstrument är ett hjälpmedel i handläggningen.

Enligt 7 § förvaltningslagen (FL) ska alla ärenden där enskild är part handläggas så enkelt, snabbt och billigt som möjligt utan att säkerheten eftersätts. Handläggningstiden kan dock variera beroende på ärendets art och den kan påverkas av om intyg eller yttranden behöver inhämtas.

FL:s bestämmelser om handläggning kompletteras i sin tur med bestämmelser om handläggning i SoL.

Om det behövs ska myndigheten vid handläggningen beakta möjligheten att själv inhämta upplysningar och yttranden från andra myndigheter. Myndigheten ska sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt. Även på andra sätt ska myndigheten underlätta för den enskilde att ha med den att göra.

Handläggarens utredning ska utgå från ett helhetsperspektiv, där hänsyn tas till den enskildes sociala, fysiska, psykiska och existentiella behov. Normaliseringsprincipen ska vara vägledande. Biståndet eller insatsen ska utformas så att det stärker den enskildes möjligheter att normalisera sin livsföring och leva ett så självständigt liv som möjligt.

Det här kapitlet är upplagt utifrån IBIC och följer nedanstående delar:

4.1 Allmänna utgångspunkter i handläggningen

Stöd och insatser enligt både SoL och LSS är frivilliga och för att utredning ska inledas ska den enskilde göra en ansökan.

En utredning får inte inledas mot den enskildes vilja⁴. Undantag är om det kan föreligga ett vårdbehov som behöver tillgodoses med stöd av bestämmelser i LVM eller LVU (personer mellan 18 och 20 år), då får utredningen bedrivas mot den enskildes vilja. Detsamma gäller när nämnden på begäran av annan myndighet eller domstol är skyldig att yttra sig.

Ett ärende ska enligt FL handläggas så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rättssäkerheten eftersätts. Ärenden ska handläggas på ett sätt som innebär att de blir tillräckligt utredda, att parternas intressen tillgodoses på ett rimligt sätt, att sakligt korrekta avgöranden alltid eftersträvas och att besluten är motiverade. Om handläggningen försenats ska myndigheten förklara varför för den enskilde.

Om ett ärende som har inletts inte har avgjorts senast inom sex månader, får parten skriftligen begära att myndigheten ska avgöra ärendet (12 § FL). Myndigheten ska inom fyra veckor från den dag då en sådan begäran kommer in antingen avgöra ärendet eller i ett särskilt beslut avslå begäran. Ett sådant beslut är överklagningsbart hos Förvaltningsrätten.

Specifikt för SoL

Den enskilde är ansvarig för sitt liv och sina beslut, man har ett egenansvar för sin tillvaro. Det innebär att den enskilde har ett eget ansvar att själv försöka tillgodose sina behov, exempelvis byta bostad när den befintliga bostaden inte motsvarar behoven och ta del av information och erbjudanden om aktiviteter, stöd och hjälp som finns att tillgå. Den enskilde har rätt till bistånd från kommunen när hen inte kan tillgodose sina behov och när behoven inte kan tillgodoses på annat sätt. Det är den enskildes behov av stöd och hjälp som är avgörande vid beslut om insats. Stödet ska ges utifrån att förstärka och ha fokus på det friska och den enskildes egna förmågor.

LSS och SoL kompletterar varandra

En framställan om stöd och service från en person som tillhör LSS personkrets bör i första hand prövas enligt LSS om det gäller en insats som regleras i lagen, eftersom det får antas vara till fördel för den enskilde. I andra hand kan en framställan prövas enligt socialtjänstlagen. När en prövning av behovet av insatser enligt LSS görs kan en prövning göras om det därutöver behövs insatser enligt SoL⁵. Ibland kan behovet omfatta stöd enligt både LSS och SoL eller annan lagstiftning. Handläggaren ska upplysa om att LSS inte begränsar möjligheter som en enskild person kan ha enligt annan lag.

Utredningar som gäller barn eller där barn är involverade

Utredningar gällande barn eller där barn är involverade ska alltid barnets perspektiv beaktas. Finns det tecken som tyder på att nämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd ska utredningen genomföras oberoende av vårdnadshavarens samtycke. För sådana utredningar finns särskilda bestämmelser i 11 kap. 2 § SoL. Nämnden kan inte med hänvisning till att en utredning pågår låta bli att vidta nödvändiga åtgärder. Om den

---

⁴ 11 kap. 1 § SoL

⁵ 4 § LSS (prop. 1992/93:159 s 171)

enskilde behöver något stöd under utredningstiden ska frågan utredas och avgöras genom ett särskilt beslut.

4.2 Aktualisera

Ett ärende kan aktualiseras genom en förfrågan, ansökan, anmälan eller på annat sätt. Det är bara den enskilde eller den legala företrädaren som kan göra ansökan. Med anmälan avses att en kontakt tas från annan än den enskilde om att ett behov av hjälp eventuellt föreligger. Därefter tar handläggaren kontakt med den enskilde som anmälan gäller för att erbjuda möjlighet att ansöka om hjälp. En aktualisering ska alltid registreras i verksamhetssystemet, oavsett om den leder till något.

En utredning ska utan dröjsmål inledas när en ansökan eller anmälan inkommit. En ansökan enligt SoL och LSS kan vara både muntlig eller skriftlig. Om den enskilde behöver hjälp att formulera ansökan ska handläggaren vara behjälplig. En ansökan kan ske oavsett var den enskilde befinner sig i landet.

SoL

Alla ansökningar om bistånd ska prövas enligt socialtjänstlagen 4 kap.1 §. I det ingår att alltid pröva om behovet kan eller ska tillgodoses på annat sätt. Det är en handläggare som tar emot den enskildes ansökan, utreder och bedömer personens behov samt, i enlighet med delegationsordning, beslutar om stöd. Insatserna ska vara av god kvalitet⁶.

Möjligheten finns att ansöka om den hjälp som hen tycker att hen behöver oavsett vad som står i de kommunala riktlinjerna. Det fattas i och med en ansökan ett beslut som antingen ger bifall eller avslag. Bedömningen görs mot bland annat skälig levnadsnivå.

LSS

Insatser enligt LSS ska ges den enskilde endast om han eller hon begär det.⁷ Om den enskilde är under 15 år eller uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan kan vårdnadshavare, god man, förmyndare eller förvaltare begära insatser för honom eller henne.

Grundprincipen är att den enskilde själv ska ansöka. Om han/hon är under 15 år eller uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning till en ansökan kan ansökan göras av:

Vårdnadshavare (för underåriga)

Särskilt förordnad förmyndare (för underåriga)

Legal företrädare, t.ex. god man, förvaltare eller ombud

Vid gemensam vårdnad om barn under 15 år samt för ungdomar mellan 15-18 år som saknar förmåga att själv ta ställning måste/ska båda föräldrarna ge sitt samtycke till att stöd begärs. Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare och endast den ena

⁶ 3 kap. 3 § socialtjänstlagen

⁷ 8 § Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade

samtycker till en åtgärd till stöd för barnet, får socialnämnden besluta att åtgärden får vidtas utan den andra vårdnadshavarens samtycke om det krävs med hänsyn till barnets bästa och åtgärden gäller kontaktperson, avlösarservice eller korttidsvistelse⁸.

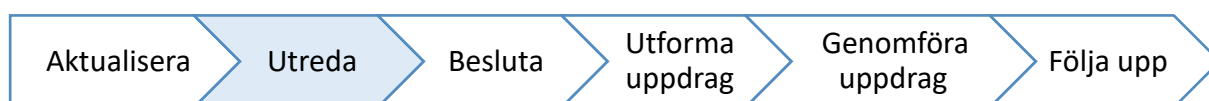
Anställda i bostad med särskild service kan inte göra en ansökan åt en person som bor där.

Förhandsbesked

Enligt LSS har den enskilde, om han eller hon vill flytta från en kommun till en annan, rätt att i förväg få besked av inflyttningskommunen om hen har rätt till insatser i den kommunen. En ansökan om förhandsbesked från en person som tänker bosätta sig i kommunen ska behandlas på samma villkor som om den enskilde redan var bosatt där. Skälet till varför den enskilde vill flytta har ingen betydelse. Avsikten att flytta till kommunen måste dock vara klar och bestämd. Den enskilde kan inte kräva förhandsbesked av flera kommuner för samma tid.

I ett förhandsbesked ska personen lämnas besked om vilken rätt till insatser personen har vid inflyttning till kommunen. Ett förhandsbesked gäller sex månader från den dag då insatserna blir tillgängliga för den enskilde.

4.3 Utreda

Det är den enskildes behov som avgör om bistånd ska beviljas och hur det i så fall ska utformas. För att få en bild av vilka behov som finns görs en utredning. Ett ärende ska utredas i den omfattning som krävs, det vill säga underlaget i ett ärende ska vara sådant att det leder till ett riktigt beslut. Kraven på omfattningen utredningsåtgärder varierar med hänsyn till ärendets komplexitet och omfattning. Den ska genomföras skyndsamt men kraven på objektivitet, opartiskhet och allsidighet får inte eftersättas.

I första hand inhämtas uppgifter från den enskilde själv. Ibland behövs utlåtanden från andra, det är då viktigt att definiera och formulera vilka uppgifter handläggaren behöver. För att handläggaren ska kunna inhämta uppgifter från andra myndigheter krävs samtycke. Ett samtycke ska om möjligt alltid inhämtas från den enskilde. Även om den enskilde inte vill lämna uppgifter ska nämnden ändå fortsätta utreda tills ett sakligt beslut kan fattas.

För att utreda behov hos äldre är det vanligtvis befogat att få göra ett besök i en biståndssökandes bostad och eller på ett korttidsboende för att kunna bilda sig en uppfattning om hjälpbehov och i vad mån den enskilde har rätt till bistånd. Det ska ske med respekt för människors integritet.

---

⁸ 13 a § Föräldrabalken

Lämna information

Den enskilde ska få information om vad en utredning innebär och vilka regler som styr utredningsarbetet. Handläggaren ska klargöra syftet med utredningen och vikten av att den enskilde lämnar korrekta och tillräckliga uppgifter i samband med utredningen. Den enskilde ska även informeras om vår dokumentationsskyldighet och möjligheter att registrera och databehandla uppgifter som rör den enskilde. Den enskilde bör hållas underrättad om de journalanteckningar och andra anteckningar som förs om honom eller henne.

Vid utredning enligt LSS

Om utredningen visar att den enskilde har behov som inte kan tillgodoses genom insatser enligt LSS kan den enskilde i vissa fall få sina behov tillgodosedda genom insatser enligt SoL. Information bör ges till den enskilde om möjligheten att då ansöka enligt SoL.

Kommunicering

När en utredning är färdigställd ska den, om det inte är uppenbart obehövt, kommuniceras med den enskilde innan beslut fattas. Reglerna om kommunikation finns i 25 § förvaltningslagen (FL). Vid kommunikeringen får den enskilde ta del av utredningen och, om så önskas, inkomma med kompletterande information/rättningar.

I utskicket till den enskilde framgår hur lång tid hen har på sig för att yttra sig, i regel 10 arbetsdagar. Alla utredningar där avsikten är att göra ett avslag eller ett delvis avslag på ansökan ska kommuniceras. Det finns ingen skyldighet att kommunicera utredningar om det bedöms uppenbart obehövt.

4.3.1 Bedöma personkretstillhörighet

Först prövas den enskildes personkretstillhörighet när en person söker insatser enligt LSS, beslut om personkretstillhörighet fattas inte särskilt utan ska vara en del av beslut om insatser.

Personkretstillhörighet har personer:

1. med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd
2. med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom
3. med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service

Intyg och utlåtanden för fastställande av personkrets

Personkrets ska intygas med psykolog- och eller läkarutlåtande, dessa utlåtanden begärs av den enskilde själv eller dennes vårdnadshavare och lämnas till myndigheten. När det gäller personkrets 1 och 2 ska diagnosen uttryckligen överensstämja med begreppen i lagtexten. Bedömning av personkrets 3 görs av LSS-handläggaren. Till underlag för bedömning inhämtas de utlåtanden av expertis (läkare, psykolog, arbetsterapeut etc.) som behövs för att ta ställning till om bedömningen.

Personkrets 1

Personer som hör till personkretsgrupp 1 har i kraft av sin diagnos inträde till personkretsen.

Personkrets 2

Personkrets 2 ska diagnosen uttryckligen överensstämma med begreppen i lagtexten. Personkrets 2 avser personer som efter utvecklingsåren har fått en hjärnskada som medför betydande och bestående begåvningsmässig funktionsnedsättning. Utlösande faktorer ska vara sjukdomar av kroppslig art – tumörer, hjärnblödningar, inflammationer osv. – eller skador som har föranletts av yttre våld, t ex trafikskador.

Däremot avses inte personer med olika psykiska sjukdomstillstånd, som också kan medföra kognitiv nedsättning. Hit räknas inte heller personer med sjukdomar som är en följd av missbruk av beroendeframkallande medel. Dessa personer kan endast omfattas av lagen om de uppfyller kriterierna i tredje punkten.

Personkrets 3

Personkrets 3 gäller personer med fysiska och psykiska funktionsnedsättningar som inte beror på normalt åldrande. Funktionsnedsättningen ska vara varaktig och omfattande. Personen ska ha svårigheter i den dagliga livsföringen och inte klara vardagsrutiner på egen hand, som personlig hygien, toalettbesök, på- och avklädning, mathållning, förflyttning inomhus och utomhus. Svårigheter ska finnas dagligen och i olika situationer och miljöer. Det ska även starkt påverka flera viktiga livsområden samtidigt; som boende, fritid eller behov av habilitering eller rehabilitering. Vid bedömning enligt personkrets 3 ska alla kriterierna enligt lagen uppfyllas samt vara bedömda i relation till varandra, såsom:

- personen har ett funktionshinder
- funktionshindret är varaktigt dvs. inte tillfälligt eller av övergående natur och som inte beror på uppenbart åldrande
- funktionshindret är stort
- funktionshindret förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen
- funktionshindret medför ett omfattande behov av stöd och service

Varaktigt

Funktionsnedsättning bedöms inte vara av tillfällig eller övergående natur, utan bedöms vara varaktig. Tidsgränsen för när funktionshindret är varaktigt får bedömas i det enskilda fallet. Generellt anses dock funktionshindret bestå minst ett till två år för att betraktas som varaktigt. I prop. 1992/93:159 s. 56 sägs att lagen i första hand syftar till att tillförsäkra personer med livslånga eller mycket långvariga funktionshinder erforderligt stöd i olika avseenden. Ett varaktigt funktionshinder är nödvändigtvis inte detsamma som ett livslångt funktionshinder, men kan ses i relation till begreppen tillfälligt och bestående.

Stort

Funktionshindret bedöms vara stort, vilket innebär att det ska ha en sådan karaktär eller omfattning att det samtidigt starkt påverkar flera viktiga livsområden, till exempel boende och fritid eller behov av habilitering eller rehabilitering. Det gäller till exempel

personer som på grund av sitt funktionshinder dagligen är beroende av hjälpmedel eller återkommande har behov av en annan persons hjälp för den dagliga livsföringen i boendet, på fritiden eller för att förflytta sig, för att meddela sig med andra eller för att ta emot information.

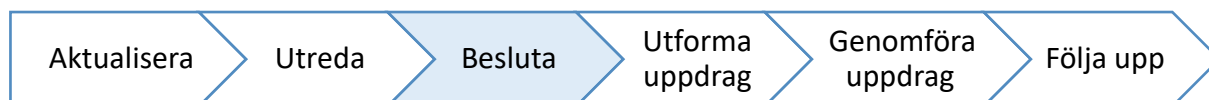
Betydande svårigheter

Med betydande svårigheter i den dagliga livsföringen menas att den enskilde inte på egen hand kan klara vardagsrutiner som toalettbestyr och hygien, påklädning, mathållning, förflyttning inomhus eller utomhus, sysselsättning och nödvändig träning och/eller behandling. Det kan också innebära att en person inte kan förstå och klara sin ekonomi, svårigheter att göra sig förstådd, kommunicera med andra (t ex i direkta samtal med andra och telefonsamtal) eller att en person löper risk att bli isolerad från andra människor.

Omfattande behov

Omfattande behov av stöd och service kan vara behov av hjälp med personlig vård. Det kan även vara ett behov av hjälp med matlagning, skrivning och läsning, kommunikation med andra, förflyttning, sysselsättning och rekreation med mera. I begreppet omfattande behov av stöd och service kan ligga både att insatserna har stor omfattning och att de behöver ha en särskild kvalitet. Det innebär i allmänhet att den enskilde har ett dagligt behov av långvarigt eller upprepat stöd. Ibland kan det dock behövas återkommande insatser av speciell art och kvalitet. Trots mindre tidsåtgång kan då behoven betraktas som omfattande.

4.4 Besluta

Det ska alltid ske en individuell bedömning utifrån ett helhetsperspektiv både av den enskildes behov av stöd och stödets omfattning.

4.4.1 Bedöma behov enligt SoL

Som ett led i behovsbedömningen prövas om behovet kan avhjälpas eller minskas genom åtgärder såsom bostadsanpassning, träning, tekniska hjälpmedel eller bostadsbyte eller om det kan tillgodoses på annat sätt. Allt stöd bygger på frivillighet och med beaktande av den enskildes integritet. Om den enskilde samtycker ska handläggaren även beakta anhörigas önskemål.

Den enskilde är ansvarig för sitt liv och för sina beslut. Det innebär ett egenansvar att själv försöka tillgodose sina behov, att till exempel byta bostad när den nuvarande inte motsvarar behoven, och att ta del av information om de aktiviteter och hjälp som finns att tillgå.

Skälig levnadsnivå

Det bistånd som beviljas enligt socialtjänstlagen ska tillförsäkra den enskilde en skälig levnadsnivå. Skälig levnadsnivå ger uttryck för vissa minimikrav vad gäller kvaliteten på det beviljade stödet. Biståndet ska utformas så att det är funktionsbevarande och stärker

den enskildes möjligheter att leva ett självständigt liv. Det ger inte den enskilde någon obegränsad frihet att välja tjänster oberoende av kostnad.

Vad som är skälig levnadsnivå måste bestämmas utifrån de särskilda omständigheterna i varje enskilt fall, det vill säga den enskildes individuella fysiska och psykiska behov samt vanor. Den enskilde har rätt till ett värdigt och så långt som möjligt självständigt liv. Vad som kan anses innefattas i begreppet skälig levnadsnivå definieras även fortlöpande i prejudicerande domar.

Begreppet livsföring i övrigt sammanfattar en lång rad olika behov av hjälp och stöd, service, behandling, vård och omsorg. Behoven ska tillgodoses med lämpligt stöd utifrån den enskildes situation. Innehållet i stödet eller typer av insatser är därför inte preciserade i lagen. Det handlar om vad den enskilde ska behöva för att få vardagen att fungera men också om upplevelsen av trygghet, det bemötande man får eller möjligheterna att få vara med och påverka sin tillvaro. I begreppet livsföring i övrigt ingår även att ge den enskilde förutsättningar att

- behålla vanor
- vid behov utveckla sina intressen
- upprätthålla sociala kontakter
- tillgodose kulturella och andliga behov
- uppleva nöjen
- komma ut på promenad
- kunna följa och delta i samhällslivet

Att behov av stöd uppstår ska inte få hindra att den enskilde också får stöd i att fortsätta leva som tidigare i de delar av vardagen där funktionerna är intakta nog för att tillåta det.

4.4.2 Bedöma behov enligt LSS

En bedömning av en persons behov av stöd eller service ska ske utifrån en sammanvägning av medicinska, sociala och psykologiska faktorer. Insatser av integritetskänslig karaktär kan utgöra ett ”omfattande behov” trots ringa tidsåtgång. Om funktionsnedsättningens omfattning och varaktighet inte motsvarar kraven för personkretsbedömningen kan ansökan om insats ske enligt SoL.

Bedömningen ska ske utifrån jämförelse med den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder utan funktionsnedsättning. När det gäller barnfamiljer ska jämförelse göras med familjer med barn utan funktionsnedsättning.

Rätten till insatser enligt LSS

Rätt till insatser förutsätter att den enskilde

- är bosatt i kommunen, inte dem som är bosatta i kommunen genom beslut av en annan kommun (LSS 16 §).
- är bosatt i kommunen enligt samma regler som gäller för folkbokföring. För utländsk medborgare krävs permanent eller tillfälligt uppehållstillstånd för folkbokföring
- omfattas av någon av personkretsarna
- har behov av insatsen i sin livsföring för att vara tillförsäkrad goda levnadsvillkor och behovet inte är tillgodosett på annat sätt

Goda levnadsvillkor

I LSS anges att målet ska vara att den enskilde får möjlighet att leva som andra och tillförsäkras goda levnadsvillkor. Bestämmelserna om goda levnadsvillkor i 7 § LSS bör läsas tillsammans med 5 och 6 §§ LSS. Punkter som är särskilt viktiga att beakta i bedömningen av goda levnadsvillkor är:

- Jämlikhet i levnadsvillkor
- Full delaktighet i samhällslivet
- Kunna leva som andra
- Självbestämmanderätt
- Integritet
- Inflytande och medbestämmande

Samarbete med andra berörda samhällsorgan och myndigheter ingår också i goda levnadsvillkor.

Detta innebär att målet med LSS är att personer med funktionsnedsättning ska ha likvärdiga levnadsvillkor än personer utan funktionsnedsättning i motsvarande ålder. Alla medborgare måste dock ibland acceptera att man inte kan uppnå det mest önskvärda, till exempel att man inte kan få en bostad i ett särskilt attraktivt område, eller inte kan åka på semester så ofta, och eller till resmål, som man skulle önska. Ambitionen ska vara att tillgodose den enskildes önskemål inom rimliga gränser för vad som är goda levnadsvillkor för alla medborgare.

För att bedöma den enskildes rätt till LSS-insats, prövas om hen:

1. tillhör LSS personkrets
2. har behov av sökt insats
3. tillförsäkras goda levnadsvillkor
4. att behovet faktiskt inte är tillgodosett på annat sätt

Personlig assistans

En person som är berättigad till biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för sådan assistans och har beviljats innan hen har fyllt 65 år eller om ansökan om sådan insats inkommer till kommunen senast dagen före 65-årsdagen kvarstår efter 65 år. Dessa är inte möjliga att utökas efter det att den enskilde har fyllt 65 år.

Daglig verksamhet

Den som tillhör personkrets 3 är inte berättigad till insatsen daglig verksamhet, men kan ansöka om dagverksamhet enligt SoL.

4.4.3 Utgångspunkter i bedömning för båda lagstiftningarna

Gemensamt hushåll

För vuxna personer som lever i hushållsgemenskap förutsätts att hjälp ges av en frisk vuxen över 18 år när det gäller hemmets skötsel. Något ansvar för den andres personliga omvårdnad föreligger inte. Detta gäller även för par som sammanbor och föräldrar med

hemmavarande barn över 18 år. För makar finns detta reglerat i äktenskapsbalken. Några särskilda skäl att göra avsteg från denna bedömning, t.ex. med hänsyn till kulturellt betingade traditioner ska i normalfallet inte göras.

Föräldrar med funktionsnedsättning

Föräldrar med funktionsnedsättning kan ha rätt att få hjälp med omvårdnaden av barn. Detta förutsätter att de har föräldraförmåga och aktivt medverkar i det stöd som personalen ger barnet. Föräldraförmåga innebär bland annat att själv ta ansvar för barnet, se vad barnet behöver och kunna tala om för personalen vad som ska göras. Det är viktigt att ta reda på samt beakta för barnets behov och perspektiv till föräldrar med funktionsnedsättning.

Om det uppstår frågetecken runt föräldraförmågan ska individ- och familjeomsorgen kontaktas. Individ- och familjeomsorgen är alltid huvudansvarig i den typen av utredningar.

Enskilda med beroendeproblematik

Den enskilde kan ha beroende- och eller missbruksproblem. Om kraven för att få stöd uppfylls, vare sig funktionsnedsättningen beror på beroendet, missbruket eller något annat, har den enskilda rätt till stöd. Detta innebär ingen inskränkning i rätten till bistånd mot beroende och missbruk enligt socialtjänstlagen (SoL) eller andra lagar.

Avgränsningar kring utövande av religion

Religionsfrihet innebär rätt att ha eller inte ha en tro, men samhället har inte enligt SoL någon skyldighet att bistå den enskilde i att utöva sin religion. Kulturella och eller traditionella seder ska inte påverka bedömningen av behovet av stöd enligt SoL.

4.4.4 Beslutsfattande

Beslut enligt SoL och LSS fattas på delegation av socialnämnden.

I samband med handläggning av ärenden som rör enskilda fattas flera olika typer av beslut. Ett sätt att beskriva besluten är dela upp dem i:

- beslut under handläggningen,
- slutliga beslut och
- verkställighetsbeslut.

Se vidare kapitel ” Olika typer av beslut” i handboken för handläggning och dokumentation.

Gynnande beslut

Ett gynnande beslut innebär att den sökande får sin ansökan beviljad i sin helhet.

Den enskilde underrättas skriftligt om beslutet.

Beslut under utredningstiden kan användas när den enskilde snabbt behöver hjälp, men där behoven behöver utredas mer grundligt. När utredningen är fullt ut genomförd fattas ett slutligt beslut. Det innebär att sakfrågan i ärendet avgörs, t.ex. att beslutet om att bifalla eller avslå en ansökan om en insats fattas.

Beslut under utredningstid kan även användas vid hemgång från sjukhus, när det är oklart hur den enskilde kommer klara sig i hemmet eller det är oklart om hur

återhämtningen kommer att utvecklas. Då fattas först ett beslut under utredningstiden, när den enskilde kommit hem görs uppföljning och då fortsätter utredningen om vilket stöd den enskilde visar sig behöva.

Information om valfrihetssystem inom hemtjänsten i ordinärt boende (LOV). Valfrihetssystem inom hemtjänsten innebär att den enskilde, efter att fått ett biståndsbeslut om hemtjänst, har rätt att välja vem som ska utföra stödet. Valet kan göras bland de utförare som socialförvaltningen har godkänt och tecknat avtal med. Biståndshandläggare ska ge utförlig information till den enskilde eller dennes företrädare om de utförare som finns i kommunen.

I samband med att en insats enligt LSS beviljas ska den enskilde erbjudas att en individuell plan med beslutade och planerade insatser upprättas i samråd med honom eller henne.

Beslut om att avskriva eller avvisa ett ärende

Om ett ärende inte kan tas upp till prövning, t.ex. på grund av att ärendet har uppkommit genom en person som inte har behörighet eller befogenhet att ansöka, kan ärendet avvisas. Först bör handläggaren dock hjälpa den enskilde till rätta inom ramen för sin allmänna serviceskyldighet innan ärendet avvisas.

Om en ansökan återkallas, om den sökande har avlidit eller om saken på annat sätt förlorat aktualitet ska nämnden istället besluta att avskriva ärendet från vidare handläggning.

Avslagsbeslut

Vid avslag på ansökan om bistånd enligt SoL för att behovet kan tillgodoses på annat sätt ska det ha prövats om det är realistiskt och att det i praktiken kan tillgodoses på annat sätt. Avslag ska aldrig ges på andra grunder än utifrån bedömning av den enskildes behov. Enligt LSS kan avslag dock även ges om den sökande inte bedöms omfattas av personkrets, oavsett behov. Ett avslag enligt LSS kan medföra att stöd kan beviljas enligt SoL.

Vid beslut om avslag eller delavslag skickas beslut med mottagningsbevis.

Överklagande

Vid avslag eller delavslag har den enskilde alltid möjlighet att överklaga. Besvärshänvisning ska följa med beslutet. I den framgår hur man överklagar, vilken tid man har på sig från det att man tagit del av beslutet samt vart överklagan ska lämnas. Överklagandet ska vara skriftligt. Om den enskilde önskar hjälp med överklagandet ska vederbörande få detta av handläggaren.

Överklagandet ska ske inom tre veckor från det att den sökande fått del av beslutet. När en överklagan inkommer till Socialnämnden ska handläggaren kontrollera att överklagandet kommit in i rätt tid. Detta ska journalföras. Ansvarig beslutsfattare enligt delegationslistan tar del av överklagan och avgör om beslutet ska ändras eller om tas upp till rättslig prövning. Om överklagan går vidare till rättslig prövning skickas den till Förvaltningsdomstolen som får avgöra ärendet. Enligt uttalanden av JO, 1995/96, bör handlingarna skickas vidare till förvaltningsrätten inom en vecka. En skriftlig underrättelse om att överklagandet lämnats till Förvaltningsrätten ska delges den enskilde.

Om överklagandet inte kommit in i rätt tid ska överklagandet *avvisas*.

Tidsbegränsade beslut

Tidsbegränsade beslut ska alltid användas om biståndsbehovet bedöms vara kortvarigt, kan antas variera över tid eller är svårbedömt och kan antas förändras över tid. Besluten tidsbegränsas mellan en till tolv månader. Om ett beslut tidsbegränsas har handläggaren ansvar för uppföljning av stödet. En uppföljning kan leda till att stödet avslutas, eller att en ny ansökan eller reviderat stöd är aktuell.

Det är lämpligt att tidsbegränsa besluten om behovet av insatserna antas kunna förändras över tid. I alla beslut ska det finnas ett förbehåll om att beslutet kan komma att omprövas om förhållandena som ligger till grund för beslutet väsentligen förändras.

Beslut om särskilt boende bör inte tidsbegränsas, medan beslut om korttidsboende enligt SoL alltid ska tidsbegränsas. Beslut om korttidsboende bör inte vara längre än en månad.

Enligt 8 § LSS kan insatser enligt LSS endast ges på begäran från den enskilde eller dennes ställföreträdare. Vid ett tidsbegränsat beslut måste den enskilde därför begära insatsen på nytt, innan nämnden fattar beslut om att insatsen ska fortsätta. Innan ett tidsbegränsat beslut upphör ska LSS-handläggaren i god tid informera den enskilde, eller dennes företrädare, om att beslutet upphör och att hen måste söka insatsen på nytt om hen vill att den ska kvarstå. Samma sak gäller när ett tidsbegränsat SoL-beslut har löpt ut.

Om beslutet tidsbegränsas mot den enskildes vilja eller insatsen beviljas under en kortare tid än den enskilde vill ska beslutet betraktas som ett delvis avslag.

Ändring av gynnande beslut

Enligt 37 § förvaltningslagen (2017:900) får en myndighet ändra ett beslut om den anser att beslutet är felaktigt på grund av att det har tillkommit nya omständigheter eller av någon annan anledning. Ett beslut som till sin karaktär är gynnande för någon enskild part får dock ändras till den enskildes nackdel om

1. det framgår av beslutet eller de föreskrifter som det har grundats på att beslutet under vissa förutsättningar får återkallas
2. tvingande säkerhetsskäl kräver att beslutet ändras omedelbart
3. felaktigheten beror på att parten har lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter

Verkställighetsbeslut

Efter att nämnden har fattat ett slutligt beslut om t.ex. bistånd enligt SoL eller insatser enligt LSS ska beslutet verkställas.

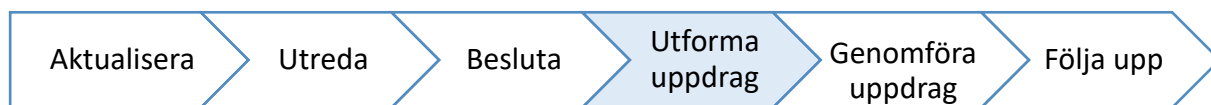
Önskemålen om när, var, hur eller av vem insatsen ska utföras omfattas inte av rättighetsprövningen enligt 7 § LSS. Vid verkställighet av beslut om beviljad insats beaktas önskemålen, och uppfylls i den grad som är möjligt.

Verkställighetsbeslut kan inte överklagas i allmän förvaltningsdomstol enligt kommunallagens bestämmelser.

4.5 Utforma uppdrag

Uppdraget ska utgå från IBICs livsområden.

Handläggaren skickar ett uppdrag till den enhetschef eller motsvarande som ansvarar för att verkställa beslutet. Beställningen består av utredning, beslut och målsättning med beviljat stöd.

4.6 Genomföra uppdrag

Alla beslut ska verkställas omgående. Det innebär att beslut som omfattar basala behov såsom exempelvis personlig vård och mat ska verkställas omgående, medan exempelvis städning vanligtvis kan dröja någon vecka.

Alla uppdrag ska vara skriftliga innan de verkställs. Utföraren planerar tillsammans med den enskilde hur och när stödet ska utföras för att nå målet i en genomförandeplan.

Utgångspunkten är att utföraren aktivt ska motivera den enskilde till att ta emot stöd. Utföraren har ett långtgående ansvar att verkställa beslutet. Om beslutet inte kan verkställas på grund av att den enskilde inte vill ta emot stödet ska myndighetsutövningen meddelas som följer upp beslutet. Det ska då också framgå hur utföraren har arbetat för att motivera den enskilde till att ta emot stödet.

Stöd kan ges till personer som i kombination med sina stödbehov även har riskbruk, missbruk eller annat riskbeteende. Behöver den enskilde stöd eller behandling kring missbruk ansvarar Individ- och familjeomsorgen för stödet.

Stödet ska ges utifrån ett stödjande synsätt och den enskilde ska medverka i utförandet så långt det är möjligt. Utgångspunkten i utförandet är att det ska leda till skälig levnadsnivå eller goda levnadsvillkor beroende på om det är en SoL eller LSS insats.

Enheten ska kontakta myndighetsutövningen när den enskilde har förändrade behov om den enskilde inte kan ta kontakten själv.

4.7 Följa upp

Myndighetsutövningen har till uppgift att regelbundet följa upp beslutade insatser. Omfattningen av uppföljningen ska vara i paritet med omfattning av stödet och den enskilde har skyldighet att bidra i uppföljningen.

Ett riktmärke på hur ofta uppföljning ska ske är ett år, men avgörs från fall till fall. Stöd och hjälp ska dock följas upp så länge de pågår. Tidsbegränsade beslut ska följas upp innan de går ut.

Uppföljningen syftar till att bedöma om den enskilde får sina aktuella behov tillgodosedda och om det är aktuellt att ompröva eller besluta om nytt stöd. I uppföljningssamtalet undersöks den enskildes upplevelse av kvaliteten på till exempel bemötande, inflytande och genomförande. En sammanvägning och analys av nuvarande funktionstillstånd och tidigare beslutat stöd kan påverka och eller förändra behovet av stöd. Uppföljningen kan leda till förändring av stödet eller ny ansökan och utredning. Kvarstår samma behov kan det ändå innebära att målen med stödet förändras.

Uppföljning ska ske systematiskt och kan genomföras genom telefonkontakt, videosamtal, hembesök, vid vårdplanering eller på annan plats. Uppföljningen ska bygga på samtal med den enskilde, uppgifter från utföraren samt den enskildes genomförandeplan. Standardiserade bedömningsmetoder fyller en viktig roll för uppföljning och underlättar möjligheten att sammanställa resultat för uppföljning av verksamhet mer generellt. Vid behov kan handläggaren begära in läkarintyg, och eller hel eller delar av funktionsbedömning.

Uppföljning kan även förledas av att synpunkter och klagomål har framförts av den enskilde eller dennes närstående.

4.8 Tillfällig vistelse i kommunen

Den enskilde har rätt till stöd och hjälp vid vistelse under en kortare tid i sex månader i en annan kommun, t.ex. vid semester eller vistelse i sin sommarstuga under olika perioder under året (prop. 2010/11:49 s. 32).

Vistelsekommunen är skyldig att på begäran av bosättningskommunen bistå med utredning och verkställighet i vissa fall. Bosättningskommunen ersätter vistelsekommunen för hjälp med verkställighet enligt den ersättningsnivå som bosättningskommunen tillämpar.

Vistelsekommunens skyldighet att bistå bosättningskommunen (2 a kap. 6 § 1-2 SoL)

När en enskild avser att vistas en kortare tid i en annan kommun än bosättningskommunen, och till följd av hög ålder, funktionsnedsättning eller allvarlig sjukdom behöver stöd och hjälp för detta, är vistelsekommunen skyldig att på begäran

SÖDERKÖPING.SE

1. bistå med den utredning som bosättningskommunen behöver för att kunna pröva den enskildes behov av stöd och hjälp,
2. verkställa bosättningskommunens beslut.

Om en bosättningskommun har begärt verkställighet av vistelsekommunen, ska bosättningskommunen ersätta vistelsekommunen för verkställighetskostnaderna. Ersättningen ska betalas enligt den ersättningsnivå som bosättningskommunen tillämpar för motsvarande stöd (2 a kap. 7 § SoL).

Tillfällig vistelse och LSS

För personer, som omfattas av LSS-lagens personkrets och som tillfälligt vistas i kommunen, föreligger enligt 16 § 3 LSS en skyldighet att ställa resurser till förfogande vid akuta situationer. Som tillfällig vistelse räknas såväl en tillfällig genomresa som ett boende upp till sex månader i t.ex. sommarbostad. Behovet av stöd ska uppkomma under vistelsen och avse tillfälligt stöd, som den enskilde behöver omedelbart. Bosättningskommunen ska ersätta vistelsekommunen för kostnader för att verkställa beslut, som bosättningskommunen fattat. Sådan ersättning ska betalas enligt bosättningskommunens ersättningsnivå för motsvarande insatser.

5. Livsområden den enskilde kan få stöd med

Stöd enligt SoL och LSS ska utgå från den enskildes behov av stöd. Dessa behov kan beskrivas utifrån International Classification of Functioning, Disability and Healths (ICF) livsområden⁹ och vara såväl hälso- och sjukvårds- som omsorgsinsatser. Den enskilde kan få stöd med vissa delar i en aktivitet¹⁰, eller utfört utan att själv delta. Den enskilde kan enligt ICF ha olika grader av svårighet att genomföra en aktivitet enligt följande

- ingen svårighet
- lätt svårighet
- måttlig svårighet
- stor svårighet
- total svårighet

Nedan beskrivs de huvudsakliga behovsområdena:

5.1 Hemliv

Hemliv beskriver behov som handlar om att genomföra husliga och dagliga uppgifter som att skaffa mat, kläder och andra förnödenheter, hålla rent, reparera och ta hand om personliga ägodelar och andra hushållsföremål samt att hjälpa andra¹¹.

5.2 Personlig vård

Detta beskriver behov som handlar om egen personlig vård, att tvätta sig och torka sig själv, att ta hand om sin kropp, att klä sig, att äta och dricka och att sköta sin egen hälsa. Personlig vård benämns också som personlig omvårdnad. Här ingår munhygien, dusch och personlig hygien samt hjälp vid måltider.

5.3 Kommunikation

Kommunikation beskriver behov som handlar om allmänna och specifika drag i kommunikation genom språk och symboler och som innefattar att ta emot och förmedla budskap, att genomföra samtal och att använda olika kommunikationsmetoder och kommunikationshjälpmedel.

5.4 Förflyttning

Området beskriver behov som handlar om att röra sig genom att ändra kroppsställning eller att förflytta sig från en plats till en annan, att bära, flytta eller hantera föremål, att gå, springa eller klättra och att använda olika former av transportmedel. En person som behöver stöd med förflyttning kan behöva det både i och utanför hemmet.

---

⁹ ”Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa – kortversion” (Socialstyrelsen)

¹⁰ Aktivitet enligt ICF är en persons genomförande av en uppgift eller handling

¹¹ Med att hjälpa andra menas att hjälpa andra familjemedlemmar i hushållet med det som ingår i de olika livsområdena

5.5 Mellanmänskliga interaktioner och relationer

Området beskriver behov som handlar om att genomföra de handlingar och uppgifter som behövs för grundläggande och sammansatta interaktioner med människor på ett i sammanhanget lämpligt och socialt sätt.

När den enskilde exempelvis behöver stöd med att hålla kontakten med närstående rör det detta område.

5.6 Samhällsgemenskap, socialt och medborgerligt liv

Området beskriver behov som handlar om de handlingar och uppgifter som krävs för att engagera sig i ett organiserat socialt liv utanför familjen, i samhällsgemenskap, socialt och medborgerligt liv.

När den enskilde exempelvis vill delta på träffpunkt, i föreningsliv, gå till biblioteket eller kyrkan, omfattas dessa behov av detta område. En förutsättning för att kunna genomföra detta är att den enskilde själv kan förflytta sig, eller får stöd med det.

5.7 Lärande och att tillämpa kunskap

Detta beskriver behov som handlar om lärande, tillämpning av kunskap som är inlärd, tänkande, problemlösning och beslutsfattande.

5.8 Allmänna uppgifter och krav

Området beskriver behov som handlar om allmänna aspekter på att genomföra enstaka eller mångfaldiga uppgifter, organisera arbetsgång och hantera stress. Ett exempel på det är att beräkna tid och göra upp planer för olika aktiviteter.

5.9 Utbildning, arbete, sysselsättning och ekonomiskt liv

Området handlar om att engagera sig och utföra sådana uppgifter och handlingar som krävs vid utbildning, arbete, anställning och ekonomiska transaktioner. Att ha en legal företrädare kan vara aktuellt för den enskilde och det inryms inom detta område.

5.10 Känsla av trygghet

Känsla av trygghet är en emotionell funktion som räknas till känslö- och affektkomponenterna i tankeprocesserna enligt ICF. Det kan beskrivas om den enskilde har behov av stöd för att hen känner sig otrygg.

5.11 Personligt stöd från person som vårdar eller stödjer en närstående

En omgivningsfaktor är ”personligt stöd från person som vårdar eller stödjer en närstående”. Det handlar om när den enskilde behöver stöd som syftar till att avlasta en anhörig. Det handlar vanligen om stöd i form av återkommande korttidsboende, avlösning i hemmet eller gästplats.

6. Stöd enligt 4 kapitlet 1 § SoL

Grunden för rätten till bistånd formuleras i 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) (SoL). Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt. Kommunens skyldigheter frångår dock inte den enskilde hans eller hennes eget ansvar att klara sin försörjning och livsföring i övrigt. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv.

Enligt 5 kap 7 § SoL ska socialnämnden även verka för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra.

Rätt till bistånd föreligger endast om den enskildes behov faktiskt inte tillgodoses på annat sätt. Det måste dock alltid göras en individuell bedömning vid prövning av rätt till bistånd. Den enskilde har i första hand ett eget ansvar för sitt liv och sina förhållanden i övrigt. Först när den enskilde inte kan tillgodose sitt behov kan insatser ges med stöd av SoL. Vid varje ny ansökan görs en ny prövning av rätten till bistånd.

Alla beslut ska verkställas omgående. Det innebär att beslut som omfattar basala behov såsom exempelvis personlig vård och mat ska verkställas senast inom 24 timmar.

6.1 Fast omsorgskontakt, kontaktperson

Alla som har insatser från hemtjänsten har rätt till fast omsorgskontakt. Syftet är att öka trygghet, kontinuitet, samordning och individanpassning för personer som har hemtjänst. Från och med 1 juli 2023 ska den fasta omsorgskontakten ha yrkestiteln undersköterska. I Söderköping har hemtjänsttagaren en undersköterska i hemtjänsten som fast omsorgskontakt, och ytterligare en kontakt som kan vara ett vårdbiträde. Inom särskilt boende finns motsvarande funktion och kallas kontaktperson.

6.2 Hälsa- och sjukvård

Personer som bor i ordinärt boende och inte kan ta sig till vårdcentral eller mottagning kan få hälso- och sjukvård i hemmet från kommunen, bedömning görs av läkare.

Kommunen ansvarar för hälso- och sjukvård till och med nivån sjuksköterska, arbetsterapeut och fysioterapeut på

- korttidsboenden för äldre
- särskilt boende och bostad med särskild service
- under vistelsen i dagverksamhet och i daglig verksamhet

Utgångspunkten är ett rehabiliterande förhållningssätt som uppmuntrar och stödjer enskilda till egen problemlösning och eget handlande. Med stöd av arbetsterapeut eller fysioterapeut kan specifika mål upprättas för att uppnå självständighet och meningsfullhet i vardagen.

6.2.1 Delegering

Medarbetare som arbetar i den enskildes hem och har bedömts reellt kompetenta kan utföra hälso- och sjukvårdsinsatser efter bedömning av legitimerad hälso- och

sjukvårdspersonal. Vissa uppgifter kan endast utföras genom skriftlig delegering som kan ges till medarbetaren efter godkännande av ansvarig chef samt efter att medarbetaren genomgått utbildning. Tillvägagångssätt regleras av MAS (medicinskt ansvarig sjuksköterskas) genom processer, riktlinjer och rutiner.

6.2.2 Egenvård med hjälp av annan

Förskrivare (legitimerad personal) kan bedöma att patienten själv eller med stöd av en person kan ta ansvar för en hälso- och sjukvårdsinsats, insatsen benämns då som egenvård och utförs enligt SoL. Handläggare ska ta del av egenvårdsplan (upprättad av förskrivare) för att fatta beslut om egenvård. I MAS rutiner och riktlinjer finns länkar och mer information om egenvård och hur detta regleras.

6.2.3 Medboende i särskilt boende

Medboende i särskilt boende omfattas inte av kommunens ansvar kring hälso- och sjukvårdsinsatser. När den medboende behöver hälso- och sjukvårdsinsatser hanteras det på samma sätt som i ordinärt boende. En medboende som har behov av att få hälso- och sjukvårdsinsatser utförda i hemmet får dock dessa utförda av medarbetare i det särskilda boendet.

6.3 Dagverksamhet för personer med demenssjukdom

6.3.1 Syfte

Dagverksamhet syftar till att

- den enskilde ska kunna bo kvar i ordinärt boende genom en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra
- avlasta närstående som lever i hushållsgemenskap med den enskilde

6.3.2 Kriterier

Den enskilde ska ha en utredd och diagnosticerad demenssjukdom samt ha behov av stödet.

6.3.3 Avgränsningar

Det är inte aktuellt med dagverksamhet när den enskilde vistas på korttidsboende, växelboende eller flyttar till särskilt boende.

6.3.4 Beslut

Dagverksamhet beviljas i två nivåer

- 1-3 dagar i veckan
- 4-5 dagar i veckan

6.4 Daglig verksamhet för personer med funktionsnedsättning

Dagverksamhet för personer med funktionsnedsättning ska kunna variera från enklare till mer avancerade uppgifter. Stödet ges som regel dagtid vardagar.

6.4.1 Syfte

Syftet med daglig verksamhet för personer med funktionsnedsättning är att ge en meningsfull sysselsättning med stimulans, strukturerade aktiviteter eller arbetsliknande uppgifter samt en social samvaro. Målet är även att utveckla den enskildes möjligheter till arbete på kortare och längre sikt.

6.4.2 Kriterier

Daglig verksamhet beviljas till personer yrkesverksam ålder.

Stödet kan beviljas på grund av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring, sjukdom eller funktionsnedsättning, som ger behov av regelbunden tillsyn, träning och social samvaro. Personer som omfattas av personkrets 3 har inte rätt till daglig verksamhet enligt LSS och då kan daglig verksamhet enligt SoL vara ett alternativ för målgruppen.

6.4.3 Avgränsningar

Den enskilde ska inte stå till arbetsmarknadens förfogande och inte gå på utbildning som huvudsaklig syssla. Stödet ska ha ett klart syfte för den enskilde och ge stöd att upprätthålla och utveckla sina resurser.

6.4.4 Beslut

Alla beslut ska alltid fattas utifrån en individuell bedömning, det kan vara tidsbegränsat eller tillsvidare. Beslutet kan högst bestå av 5 dagar hel eller halvdag i veckan. Med heldag avses mer än fem timmars närvaro, halvdag under fem timmars närvaro.

6.5 Avlösning

Avlösning innebär ett tillfälligt övertagande av den anhöriges omsorg. Avlösning i hemmet kan vara både biståndsbedömd och ges som en service, läs mer om avlösning som service under kapitel 3, ”Serviceinsatser”. Avlösningen kan ske i hemmet eller via en aktivitet tillsammans med den som är i behov av sällskap och stöd. Avlösning ska utformas utifrån den enskildes behov och önskemål och med stor flexibilitet. Avlösning kan ges till anhörig som vårdar närstående, det kan exempelvis vara äldre som vårdar partner, vuxen som vårdar barn, barn som vårdar förälder.

6.5.1 Syfte

Syftet med stödet är att avlasta anhöriga. Insatsen ska bidra till ökad livskvalitet och bibehållen hälsa genom att anhöriga får möjlighet till vila och ges utrymme att utöva egna aktiviteter i eller utanför hemmet eller att få egen tid med syskon till barn med funktionsnedsättning.

6.5.2 Kriterier

Avlösning kan beviljas när en anhörig som delar hushåll vårdar en närstående i hemmet. Som närstående ska man svara för betydande hjälp och stöd till den som vårdas. De första 10 timmarna i månaden ges som en service, vid behov av mer avlösning får den enskilde ansöka om det som bistånd.

6.5.3 Avgränsningar

Den som vårdas ska inte kunna lämnas utan tillsyn i hemmet och närstående ska ha ett behov av att få egen tid. Avlösaren ger personlig omvårdnad men utför inte andra uppgifter som exempelvis tvätt, städning. Beviljade timmar kan inte sparas till nästkommande månad eller månader.

Avlösningen innefattar inte regelmässig omvårdnad eller service, såsom planerad dusch, veckostädning och dylikt.

6.5.4 Beslut

De första timmarna upp till 10 timmar ges som service. 11 timmar eller mer beviljas som bistånd och tidsbegränsas, som längst ett år i taget.

6.5.5 Avgift

Avlösning i hemmet är avgiftsfri upp till tio timmar, därutöver ingår det i beräkning av hemtjänstavgift.

6.6 Hemtjänst

Hemtjänst är individuellt behovsprövat och beviljas enligt 4 kap. 1 § SoL om behovet inte kan tillgodoses på annat sätt. Hemtjänst beviljas personer som på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning behöver stöd och hjälp i den dagliga livsföringen för att uppnå skälig levnadsnivå. Den enskilde ska i så stor utsträckning som möjligt vara delaktig i stödets utförande. Alla insatser ska noggrant utredas, ifall det kan tillgodoses på annat sätt.

Hemtjänst kan bestå av service- och omvårdnadsinsatser. Med service avses praktisk såsom hjälp med hemmets skötsel, inköp, tillredning av måltider samt distribution av färdiglagad mat.

Med personlig omvårdnad avses här stöd och hjälp som behövs för att tillgodose fysiska, psykiska och sociala behov. Det kan innebära hjälp med att äta och dricka, klä sig och förflytta sig, sköta personlig hygien och övrigt stöd som behövs för att bryta isolering eller för att den enskilde ska känna sig trygg och säker i det egna hemmet.

6.6.1 Syfte

Syftet med hemtjänst är att underlätta den dagliga livsföringen för enskilda personer. Hemtjänst ska göra det möjligt att bo kvar i det egna hemmet även med omfattande vård- och omsorgsbehov.

6.6.2 Kriterier

Den beviljade hjälpens innehåll, dess omfattning och varaktighet samt den enskildes behov ska framgå av utredning samt uppdrag.

Hemtjänst kan kombineras med annat stöd, såsom exempelvis dagverksamhet och växelboende.

6.6.3 Avgränsningar

I serviceinsatser ingår inte trädgårdsarbete, snöskottning, storstädning, flytthjälp eller flyttstädning, rengöring eller putsning av taklampor och kristallkronor, vädring av mattor, städning av källare och vindsutrymmen, hantering av ved eller diskning efter närstående och gäster eller saneringsstädning.

Om det finns personer i hushållet som är över 18 år som har förmåga att utföra serviceinsatser beviljas inte hemtjänst med dessa. Vid städning av minderåriga barns rum ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

För utförande av stöd i hemmet krävs att den enskilde är hemma.

6.6.4 Beslut

I beslutet anges vilka hemtjänstinsatser den enskilde beviljats och omfattningen på dessa samt ungefärligt antal timmar per månad.

6.6.5 Serviceinsatser

Serviceinsatser är stöd som till största delen ryms inom hemliv och omfattar exempelvis städ, tvätt och inköp.

Städning

Stödet syftar till att ge ett rent hem. Behovsgrupp är personer som inte själva kan städa, som inte har sammanboende som klarar av att städa hemmet, den enskilde inte har förmåga att anlita ett RUT företag och det inte kan tillgodoses på annat sätt.

Nämnden anser det skäligt att städning utförs var tredje vecka. För ensamhushåll medges städning av två normalstora rum, hall, badrum och kök för ensamboende. För makar eller samboende medges städning av tre normalstora rum, hall, badrum och kök. Om bostaden har fler rum kan vilka rum som städas skiftas.

Vanliga aktiviteter i städning

- Damning, dammsugning, golvtorkning
- Rengöring och rensning av kylskåp, frys och eller skafferi samt torkning av köksluckor.
- Bädda rent kan ingå i städning, om det inte görs vid annan insats

Vid behov av annat stöd än ovan används den ordinarie tiden och några moment av städningen får utgå eller utförs endast delvis.

Omvårdnadsstädning

Omvårdnadsstädning syftar till att genomföra hygienstädning och plock. Behovsgrupp är personer som har hjälp med personlig omvårdnad och som har ett utökat behov av städning där vanlig städning är prövad och inte bedöms tillgodose behoven. Insatsens innehåll och utformning;

- Enklare insatser motsvarande cirka femton minuter per tillfälle.
- Av uppdraget till utföraren bör det framgå vad städningen ska innehålla.

Tvätt

Stödet syftar till tvätt och klädvård av den enskildes kläder, handdukar och sänglinne. Behovsgrupp är personer eller sammanboende som inte själva klarar tvätt och klädvård, inte har förmåga att anlita ett RUT företag och det inte kan tillgodoses på annat sätt. Tvätt av den enskildes kläder, sänglinne och handdukar utförs varannan vecka. Stödet innehåller vanligen

- tvätt, hänga tvätt eller torktumla samt ta hand om torkad tvätt
- strykning av den enskildes kläder
- bädda rent i sängen kan ingå

I stödet ingår inte mangling och eller strykning av sänglinne och handdukar, eller strykning av närståendes kläder.

Inköp

Inköp syftar till att handla dagligvaror och apoteksvaror. Behovsgrupp är personer eller sammanboende som inte på egen hand eller med stöd av annan, via hemkörning från butik kan få hem dagligvaror och apoteksvaror. Det anses skäligt att få hjälp med inköp en gång i veckan för dagligvaror och varannan vecka för apoteksvaror. Inköp sker via beställning på internet. Inköp kan bestå av delar eller alla följande moment; genomföra beställning, hämta upp beställning och plocka in varorna i kylskåp och frys. Vid behov ingår det att rensa i kylskåp och frys.

Inköp kan beviljas tillfälligt, för att den enskilde ska få hjälp att komma igång att handla själv online, vid de tillfällen den enskilde har teknik samt egen förmåga att kunna klara det själv med att komma igång.

Apoteksvaror inhandlas om möjligt i första hand via beställning på internet, och i andra hand den för hemtjänsten lämplig affär.

Inköp av kläder kan beviljas vid enstaka tillfälle, om det inte kan tillgodoses på annat sätt. Inköp av kläder ska ske via beställning på internet.

Mat och måltider

Stödet ska skapa trygghet kring mat och måltider när den enskilde behöver hjälp med att planera och tillaga måltider eller har svårt att ta sig till och från en matservering eller restaurang. Den enskilde kan få hjälp med att:

- tillreda frukost och enklare kvällsmat
- beställa färdig matlåda från restaurang
- matdistribution för de med specialkost¹² där matlådor inte kan köpas i butik
- värma mat i mikrovågsugn eller enklare tillagning på spis eller ugn
- ta fram eller göra i ordning tillbehör (grönsaker, skala potatis, sylt med mera) och dryck till maten
- förmiddags- och eftermiddagskaffe samt lättare nattmål

Den enskilde som är i behov av specialkost på grund av medicinska skäl eller om behovet inte kan tillgodoses via insatsen inköp kan beviljas matdistribution.

Ibland behöver den enskilde stöd i samband med måltider, så kallad måltidsservice. Det kan handla om att värma mat eller enklare tillagning såsom att koka ris, potatis eller pasta, steka ägg, koka gröt, laga omelett. Det kan också handla om fram- och avdukning, servera, skära, dela och- eller mosa maten, diska och rengöra samt rensa av kylskåp och skafferi.

Trygghetslarm

Trygghetslarm syftar till att skapa trygghet i den enskildes bostad genom att den enskilde ska kunna påkalla hjälp hela dygnet. Behovsgrupp är personer som på grund av fysiska, psykiska eller kognitiva orsaker upplever otrygghet i bostaden och har behov av att kunna tillkalla hjälp som inte går att planera i förväg.

---

¹² Som specialkost räknas bland annat glutenfri kost, laktosfri kost, konsistensanpassad kost. Vid behov ska läkarutlåtande begäras.

En förutsättning är att den enskilde förstår att använda larmet vid rätt situationer. Vid ökad larmfrekvens hos den enskilde kan det vara ett tecken på förändrade behov av stöd och hjälp, uppföljning kan då vara aktuellt.

Den enskilde ansvarar för att tillhandhålla nyckel till bostaden. Har den enskilde haft trygghetslarm enligt 4 kapitlet 2a § SoL och får andra insatser, ska trygghetslarmet fortsättningsvis beslutas enligt 4 kapitlet 1 § SoL.

Tillsyn

Tillsyn syftar till att skapa trygghet och att allt är bra med personen. Behovsgrupp är personer med tillsynsbehov där behovet av trygghet inte kan tillgodoses med enbart trygghetslarm. Tillsyn utförs ofta i kombination med andra omvårdnadsinsatser, då ska tillsyn ske via telefon eller välfärdsteknik. Det kan utföras med hjälp av välfärdsteknik även i andra situationer. Nattetid sker tillsyn via nattkamera eller annan välfärdsteknik.

Övriga serviceinsatser

Övriga serviceinsatser syftar till att underlätta för personer med begränsad rörlighet att bo kvar i sitt hem. Det innebär nödvändigt stöd som behöver utföras regelbundet, och som inte kan tillgodoses vid besök en gång per vecka som exempelvis sophantering, bäddning samt att hämta post och eller tidning. Behovsgrupp är personer som har stöd med praktiska serviceinsatser, såsom exempelvis kasta sopor, men inte har daglig hjälp för övrigt.

6.6.6 Personlig vård/omvårdnad

Personlig omvårdnad handlar om att få stöd med hygien såsom att tvätta sig och torka sig själv, att ta hand om sin kropp och toalettbesök, att klä sig, att äta och dricka och att sköta sin egen hälsa. Här ingår även munhygien, dusch och personlig hygien samt hjälp vid måltider. Behovsgrupp är personer som på grund av fysiska, psykiska och eller kognitiva begränsningar samt risk för fall behöver hjälp med personlig omvårdnad. Att behöva hjälp med översyn av toalett och handfat kan vara en följd av detta hjälpbehov.

Dusch

Stöd med dusch syftar till att tillgodose behov av att hålla kroppen ren. Behovsgrupp är personer som på grund av fysiska och kognitiva begränsningar samt risk för fall har svårt att genomföra dusch delvis eller helt självständigt. Om den enskilde behöver hjälp med hårvård såsom kamning, rullning/föning av håret samt okomplicerad nagelvård.

Måltidsstöd

Måltidsstöd handlar om att ge stöd i samband med måltider. Behovsgrupp är personer som behöver stöd och eller hjälp att äta och dricka, sällskap, motivation och tillsyn under måltiden, översyn av köksbord och köksbänkar, diska. Översyn, rengöring och eller rensning av kylskåp och skafferi kan vid behov ingå.

Ledsagning

Syftet med ledsagning är att möjliggöra för den enskilde att kunna ta sig till och från aktiviteter samt att kunna upprätthålla sociala relationer. Behovsgrupp är personer som på grund av fysiska och eller kognitiv nedsättning har väsentliga svårigheter att ta sig till och från aktiviteter och inte kan tillgodoses på annat sätt. Ledsagning för sociala och kulturella aktiviteter kan beviljas en gång/vecka. Kan den enskilde klara det med hjälp

av frivilligcentralen, ska det ske med deras hjälp och kan tillgodoses på annat sätt, där eventuellt stöd i att få kontakt med frivilligcentralen ingår.

I första hand ska ledsagning till sjukvårdsbesök ske med hjälp av närstående. Ledsagning till och från sjukvårdsbesök eller tandläkare ingår endast i undantagsfall, såsom exempelvis att den enskilde inte har några anhöriga. Ledsagningen ska inte ersätta sjukvårdens ansvar för den enskilde när denne vistas på sjukhus eller vårdcentral och ersätter inte heller sjukvårdens ansvar att se till att den enskilde kan tillgodogöra sig informationen som ges.

Social samvaro

Social samvaro utförs i första hand i öppen verksamhet såsom exempelvis Seniorcenter eller via välfärdsteknik. Social samvaro beviljas bara i undantagsfall och syftar till att vara ett tillfälligt stöd för att komma i ett socialt sammanhang som skapar meningsfullhet för den enskilde. Den ska utformas så att den enskilde kan skapa egna sociala kontakter eller delta i gemensamma aktiviteter samt bidra till god hälsa.

Behovsgrupp är

- personer som av fysiska, psykiska eller kognitiva skäl inte har förmåga att upprätthålla sociala relationer
- personer som är socialt isolerade
- personer som helt saknar socialt nätverk.

För den som behöver stöd med att knyta sociala kontakter kan insatsen ges vid behov av stöd i en övergångsperiod till att delta i öppen verksamhet. Insatsen social samvaro ska anpassas efter den enskildes behov och önskemål och ska leda till en ökad självständighet och vidgade kontakter med andra. Detta med målet att individen ska bli mer självständig i social samvaro.

Social samvaro kan beviljas med maximalt två timmar per månad tillfälligt under en period. Tiden kan inte sparas till nästkommande månad. För personer med demenssjukdom är denna insats vanligtvis inte aktuell, då dagverksamhet kan beviljas för att tillgodose dessa behov. Social samvaro är endast aktuellt för enpersonshushåll.

Utevistelse och promenad

Syftet med insatsen är att ge möjlighet till utevistelse och ta hand om sin hälsa genom promenad och utevistelse. Utevistelse kan innebära allt från att gå ut och sitta utomhus en stund till att uträtta mindre inköp eller att gå en planerad eller spontan promenad i närområdet. Promenad till affär för mindre inköp kan ingå, avser dock inte att följa med till affär för veckohandling.

Utevistelse och promenad kan beviljas till personer där det är uteslutet att någon annan i det sociala nätverket kan stödja den enskilde till utevistelse och promenad samt att den enskilde inte för övrigt har någon utevistelse. Insatsen kan beviljas maximalt två timmar per månad. Stödet ska i första hand ske via frivilligcentralen kan då tillgodoses på annat sätt. Den som klarar att ingå i en promenadgrupp utförs insatsen i grupp.

Avlösning i hemmet

Syftet med avlösning i hemmet är att ge avlastning till den som vanligtvis vårdar en anhörig så att den får möjlighet till egentid. Avlösning i hemmet kan vara både

biståndsbedömd och ges som en service. Det är samma stöd, men ges som service upp till 10 timmar och därefter beviljas bistånd efter behov.

Avlösaren ger personlig omvårdnad såsom exempelvis hjälp med toalettbesök men utför inte andra uppgifter som exempelvis tvätt eller städning. Beviljade tid kan inte sparas till nästkommande månad.

Hemtjänst till person med funktionsnedsättning och eller barnfamilj

Hemtjänst till person med funktionsnedsättning och eller barnfamilj syftar till att ge stöd och omvårdnad till en person med funktionsnedsättning, dennes barn eller en familjs barn och eller hemmets skötsel. Behovsgrupp är en person med funktionsnedsättning eller familjer där föräldrar på grund av sjukdom och eller funktionsnedsättning behöver praktisk hjälp med barnen och eller hemmets skötsel. För ensamstående med tvillingar eller föräldrapar med nyfödda trillingar eller fler, kan hemtjänst i form av avlastande praktisk hjälp beviljas.

Service som avser hemmets skötsel ska kunna erbjudas med så stor flexibilitet att en person med funktionsnedsättning inte ska behöva ta ledigt från arbete eller studier för tjänstens utförande. Vid omfattande behov av personlig omvårdnad som ställer särskilt stora krav på kontinuitet kan personlig assistans alternativt hemtjänst i assistansliknande form beviljas.

Behoven i en barnfamilj kan vara både serviceinsatser och personlig omvårdnad. Hemtjänsten ska vara flexibel och omvårdnadsinsatser präglas av kontinuitet för att kunna hantera omfattande och specifika behov som ger goda förutsättningar för ett värdigt och tryggt liv i den egna bostaden.

Hemtjänsten ska dock inte överta ansvaret för barnen. Oavsett om vårdnadshavare lever tillsammans eller inte har de ett långtgående ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter.

6.7 Boendestöd

Boendestöd kan exempelvis bestå av:

- motiverande stöd
- praktiskt stöd
- socialt stöd
- stärka individens egna förmågor
- skapa struktur
- bryta social isolering
- Stödjande vardagssamtal

6.7.1 Syfte

Boendestöd avser att stötta i vardagslivets aktiviteter som personen fysiskt kan utföra, men har svårt att planera och organisera på grund av sin funktionsnedsättning och eller samsjuklighet. Syftet är att stödja den enskilde till att fungera på ett för honom eller

henne mer tillfredställande sätt, stödet utformas med målsättningen att öka den enskildes självständighet.

6.7.2 Kriterier

Boendestöd ges främst till personer i yrkesverksam ålder. För att få rätt till boendestöd ska personen påverkas i det dagliga livet på grund av något av följande:

- psykisk sjukdom som ger långvarig funktionsnedsättning
- intellektuell/begåvningsmässig funktionsnedsättning
- neuropsykiatrisk funktionsnedsättning

En orsak till att ge boendestöd kan vara att det finns en samsjuklighet, det vill säga någon form av risk- och eller missbruk i kombination med någon av ovanstående punkter.

6.7.3 Avgränsningar

Boendestöd bygger på och förutsätter den enskildes aktiva medverkan i förändringsarbetet. Boendestöd innefattar inte professionell samtalsterapi eller behandling, utan dessa uppgifter utförs av annan huvudman, dvs hälso- och sjukvården. Däremot kan hälso- och sjukvård delegeras till boendestöd vid behov/i kombination med att insatser ges. Stödet ersätter inte en god man eller förvaltare. Om den enskilde har behov av sådan stöttning ska ett övervägande om god man eller förvaltare göras.

6.7.4 Beslut

Beslut om boendestöd tidsbegränsas alltid och beviljas som längst ett år i taget. Omfattning beskrivs i uppdrag.

6.8 Kontaktperson/-familj

En kontaktperson kan ge stöd i att bryta isolering, sociala aktiviteter eller personliga angelägenheter till en person med funktionsnedsättning som inte kan få insatsen enligt LSS. En kontaktfamilj kan utöka kontaktnätet för en person med funktionsnedsättning, ofta ett barn samt avlasta vårdnadshavare. Ett barn kan behöva personligt stöd, trygghet och få komma till en ny miljö.

Kontaktperson och eller kontaktfamilj utses för att ta emot den enskilde för regelbunden vistelse och att finnas till hands i övrigt för denne och dess närstående.

6.8.1 Syfte

Syftet med kontaktperson är att fungera som ett personligt stöd. Syftet med kontaktfamilj är att ge avlastning för barnets föräldrar och en möjlighet för barnet att få fler viktiga vuxna i sitt nätverk.

6.8.2 Kriterier

Kontaktperson kan vara aktuellt när en person med funktionsnedsättning inte har rätt till insatsen enligt LSS men har få sociala kontakter utöver närstående samt behöver komma ut på sociala aktiviteter. Kontaktfamilj beviljas utifrån barnets behov av att få vistas i en annan familj. Kontaktfamilj kan även beviljas som avlastning till föräldrarna, om det bedöms vara till barnets bästa.

6.8.3 Avgränsningar

För barn som inte har fyllt 15 år kan kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Barn som fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.

Kontaktfamilj gäller för barn mellan 0-18 år. Dock ska kontaktfamilj inte beviljas om familjens behov kan tillgodoses via förskola/fritidshem.

6.8.4 Beslut

Syftet med kontaktperson och eller kontaktfamilj ska vara tydligt vid uppdragets början och målet med insatsen ska framgå i utredning och beslut. Beslutet tidsbegränsas och beviljas som längst ett år i taget.

6.9 Korttidsboende

Den enskilde har ett långtgående ansvar för att planera och förbereda sin bostadssituation, det är inte kommunens ansvar. Den bästa återhämtningen sker alltid i det egna hemmet, därför ska alltid stöd i första hand ges där.

Korttidsboende är en tillfällig insats som ges i undantagsfall och utförs inom särskilt boende där vård och omsorg kan ges dygnet runt. Vid korttidsboende ska alla involverade är det av vikt att alla involverade medverka till att tiden på korttidsboende blir så kort som möjligt. Stödet ska utföras rehabiliterande. Därför ska planering påbörjas för hemgång redan vid placeringen, såsom eventuellt behov av hjälpmedel och hembesök, stöd från kommunrehab, med mera.

Korttidsboende syftar till tillfällig rehabilitering och återhämtning som inkluderar omvårdnad, med målet att den enskilde kan återgå till hemmet. Om den enskilde har behov av särskilt boende är målet att den enskilde vistas på korttidsboende tillfälligt och går hem i väntan på annan bostadslösning.

6.9.1 Kriterier

Hemtjänst, dagverksamhet, avlösning ska ha prövats i hemmet eller att behovet bedömts vara så omfattande att det inte kan utföras i hemmet. Det kan handla om att:

- tillfälligt avlasta närstående som vårdar anhörig
- den anhörige som vårdar är tillfälligt sjuk och behovet inte kan tillgodoses med stöd i hemmet
- lösa boendefrågan tillfälligt vid bostadsanpassning om den enskilde har ett omfattande omvårdnadsbehov, inte har någon annanstans att bo hos tillfälligt. I första hand är det den enskildes ansvar att lösa boendefrågan. Ska vara bedömt av rehabiliteringspersonal.
- hemtjänst kan inte utföras i hemmet i den omfattning som krävs, vård och omsorg dygnet om, i avvaktan på verkställighet av särskilt boende.
- den enskilde har behov av att återhämta krafter efter sjukhusvistelse för att möjliggöra återgång till ordinärt boende och det inte bedöms möjligt att detta kan ske i hemmet

6.9.2 Avgränsningar

I första hand ska Den enskilde ska gå hem från sjukhus med stöd i hemmet, att vara på korttidsboende är ett undantag från att gå hem efter en sjukhusvistelse. Korttidsboende beviljas

inte när behoven kan tillgodoses av hemtjänst, samt rehabiliterande och utredande åtgärder kan ske i hemmet. Korttidsboende beviljas inte:

- på grund av bostadsproblematik, t.ex. stambyte, renovering eller bristande tillgänglighet
- om behovet handlar om rekreation och stimulans, då hänvisas till dagverksamhet eller andra former av social samvaro.
- **den enskilde kan inte välja korttidsboende för att denne inte vill ha insatser i hemmet.**

Vid inläggning på sjukhusavdelning från korttidsboendet kan boendesamordnaren avsluta den enskildes plats på korttidsboendet. Om beslutet om korttidsboende kvarstår efter sjukhusvistelsen, sker en ny placering på korttidsboende.

6.9.3 Beslut

Beslut om korttidsboende ska tidsbegränsas till maximalt **2-3** veckor. **Vid vårdplanering eller placering bokas uppföljningsdatum.** Inom perioden ska uppföljning ske. Efter uppföljning kan antalet veckor utökas eller minskas efter behov. Beslut om korttidsboende kan i undantagsfall maximalt beviljas för två månader. Väntan på särskilt boende sker **vanligtvis** i hemmet. **är tiden till ett erbjudande det som styr hur länge man är på korttidsboende, om den enskilde inte kan vänta hemma.**

~~Beslut om korttidsboende i avvaktan på lösning av ordinarie bostadssituation ska ha direkt koppling till hur lång tid det tar att åtgärda de hinder som gör att den enskilde inte kan komma hem till sin bostad eller hur lång tid det tar att skaffa en ny bostad. När hindret är åtgärdat upphör grund för beslut om korttidsboende.~~

Vid avslag på ansökan till korttidsboende i direkt anslutning till sjukhusvistelse får den enskilde åka hem till sin bostad även om han eller hon överklagar beslutet i väntan på beslut från förvaltningsrätten.

6.10 Växelboende

Växelboende är en form av återkommande korttidsboende. Växelboende erbjuds på korttidsboende en eller två veckor av fyra.

6.10.1 Syfte

Växelboende syftar till att avlasta och eller avlösa anhöriga som lever i hushållsgemenskap, med den närståendes behov av personlig omvårdnad och eller tillsyn. Behovsgrupp är personer som har behov av tillsyn, trygghet och eller ett stort omvårdnadsbehov **eller där anhörig behöver avlösning. För personer med demenssjukdom bör andra insatser erbjudas i första hand såsom exempelvis dagverksamhet.**

6.10.2 Kriterier

Anhörig har behov av sammanhängande avlösning i omvårdnaden **och tillsynen** av den enskilde som inte kan tillgodoses i hemmet.

6.10.3 Avgränsningar

Regelbundet återkommande korttidsboende kan beviljas som mest så att den enskilde bor hemma i sin ordinarie bostad minst halva tiden.

6.10.3.1 Beslut

Beslut om korttidsboende – växelboende tidsbegränsas och beviljas som längst ett år i taget.

6.11 Särskilt boende

Särskilt boende är ett samlingsnamn för olika boendeformer för äldre personer och personer med funktionsnedsättning eller annan sjukdomsbild med omfattande omvårdnadsbehov. Det finns särskilda boenden

- utan speciell inriktning
- för personer med demenssjukdom
- med platser för korttidsboende

Där finns tillgång till personal dygnet runt. Kommunen har hälso- och sjukvårdsansvaret upp till sjuksköterskenivå på särskilda boenden. Sjuksköterska finns på plats i boendet vissa tider och rehabiliteringspersonal finns att tillgå.

På särskilt boende finns möjlighet till social samvaro, utevistelse och aktiviteter i gemensamhetsutrymmen. Måltider intas i gemensamma utrymmen eller i sin egen lägenhet.

Den enskilde ska ha haft stöd i form av hemtjänst, eller andra insatser i ordinärt boende ska först ha prövats som inte längre räcker till för det omvårdnadsbehov den enskilde har innan beslut om särskilt boende fattas. Även hemsjukvård och rehab ska vid behov ha varit involverad innan beslut fattas, det kan handla om eventuell medicinering, hjälpmedel eller andra insatser som kan behövas.

I särskilt boende ingår att den enskilde får **helhetsomsorg** hjälp med det som behövs, ~~allt från~~ **såsom** personlig omvårdnad **samt** serviceinsatser såsom exempelvis **mindre inköp** eller fönsterputs. ~~samt stöd med att upprätthålla kontakter med~~ **nätverket** ~~anhöriga.~~

6.11.1 Syfte

Särskilt boende ska tillgodose behov av personlig omvårdnad och trygghet ~~och eller säkerhet dygnet runt~~ som inte kan ske i det ordinära hemmet. För särskilda boendeformer enligt SoL gäller att boendet och omvårdnaden ska vara så utformade att den enskildes kapacitet och resurser tillvaratas. Den enskilde ska få hjälp att ~~träna för~~ att bibehålla sina funktioner. ~~Vidare ska den enskilde få stöd att bevara sitt sociala och kulturella nätverk.~~

6.11.2 Kriterier

Särskilt boende kan beviljas personer:

- ~~• med omfattande behov av omvårdnadsinsatser dygnet om~~
- som behöver stöd, hjälp och tillsyn som uppstår med korta och oförutsägbara intervaller under dygnet
- med stora **och varaktiga** vård- och omsorgsbehov som inte längre kan tillgodoses med hemtjänst, hemsjukvårdsinsatser, växelboende och eller dagverksamhet i ordinärt boende.

Personer med somatiska nedsättningar kan ofta tas om hand i det ordinära hemmet.

Personer med demenssjukdom eller demensproblematik som fortskridit till att bestå

av omfattande personlig omvårdnad samt att denne uppfyller kriterierna ovan kan vartefter vara i behov av särskilt boende.

6.11.3 Avgränsningar

Om den enskilde tackar nej till erbjuden lägenhet mer än en gång, ska handläggaren ta kontakt med den enskilde **och informera om att beslutet avslutas.** ~~bedömer om behovet av särskilt boende kvarstår eller inte.~~

Om den enskilde i avvaktan på särskilt boende vistas på korttidsboende tackar nej till erbjuden plats **vid första erbjudandet** får personen flytta hem till ordinarie bostad. Den enskilde kan ställa sig i kö för att byta lägenhet till önskat boende.

6.11.4 Beslut

Beslutet är tillsvidare om inget särskilt föranleder något annat.

6.12 Parboende

6.12.1 Syfte

Syftet med rätten att få bo tillsammans i särskilt boende är att par ska kunna fortsätta bo tillsammans även om den ena parten behöver omfattande stöd, vård och omsorg och han eller hon inte är i behov av särskilt boende.

6.12.2 Kriterier

Denna möjlighet ingår i skälig levnadsnivå för äldre som varaktigt bor eller har bott tillsammans. Parboende innebär att paret kan bo i samma lägenhet, samma avdelning eller samma hus. Denna bedömning görs utifrån de enskildas behov och önskemål och lokalernas utformning. I bedömningen ska även ingå att arbetsmiljön säkerställs så att den biståndsberättigades behov ska kunna tillgodoses på ett säkert sätt.

Om den medboende inte har behov av stöd enligt Socialtjänstlagen ska han eller hon sköta sig på egen hand. Utifrån boendets utformning får en överenskommelse göras med ansvarig enhetschef om hur detta ska utföras exempelvis när det gäller tvätt och matlagning. Möjlighet finns att medboende får äta alla måltider som serveras på det särskilda boendet.

Om den medboende behöver hemtjänst utförs det av personal på särskilda boendet. Ansökan om hemtjänst hanteras som hemtjänst i ordinarie boende. Om den medboende beviljas särskilt boende kan han eller hon bo kvar i sin lägenhet.

Om den biståndsberättigade avlider, sägs hyresavtalet upp eftersom den medboende inte längre är i behov av parboende. Den medboende har tre månader på sig att flytta ut. Detta skrivs in i hyresavtalet och informeras om av handläggaren vid ansökningstillfället.

6.12.3 Avgränsningar

Parboende förutsätter att båda parter vill fortsätta bo tillsammans.

Den medboende omfattas inte av kommunens ansvar av hälso- och sjukvårdsinsatser i särskilt boende. När den medboende behöver hälso- och sjukvårdsinsatser hanteras det på samma sätt som i ordinarie boende. En medboende som har behov av att få hälso-

SÖDERKÖPING.SE

och sjukvårdsinsatser utförda i hemmet får dock dessa utförda av medarbetare i det särskilda boendet.

6.12.4 Beslut

Beslutet för den medboende skrivs på den som har behov av särskilt boende och upphör tre månader efter att den biståndsberättigade avlidit.

7. Insatser enligt LSS

LSS är en rättighetslag vars syfte är att garantera personer med omfattande och varaktiga funktionshinder stöd. Med begreppet funktionshinder avses förvärvade eller medfödda fysiska eller psykiska funktionshinder på grund av sjukdom eller skada.

Insatserna i LSS ska minimera svårigheter i den dagliga livsföringen för personer med omfattande och varaktiga funktionsnedsättningar. Insatserna ska vara varaktiga och samordnade. De ska anpassas till mottagarens individuella behov samt utformas så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem samt stärka deras förmåga att leva ett självständigt liv.

Behoven av insatser ska så långt möjligt tillgodoses inom kommunens egna verksamheter.

En individuell bedömning och prövning av behovet görs alltid vid ansökan om insats.

7.1 Insatser till barn

Vid prövning av insatser till barn ska särskilt beaktas om behov av insatsen föreligger med hänsyn till vad som normalt får anses falla inom ramen för det föräldrabalkens föräldraansvar. Jämförelse får göras med vad som är normalt för barn i samma ålder.

7.2 Omvårdnad

Med omvårdnad avses all individuellt anpassad hjälp i den dagliga livsföringen. Omvårdnaden ska tillgodose den enskildes psykiska, fysiska och sociala behov. Eftersom det är de individuella behoven som ska tillgodoses ser omvårdnaden olika ut beroende på ålder och mognad och vilken typ av insats som ges. Här ingår även att få känna trygghet och säkerhet. Omvårdnaden kan bestå av praktisk hjälp eller vara av mer vägledande natur. Oavsett innehåll ska omvårdnaden ges på ett sådant sätt att den om möjligt stärker den enskildes egen förmåga.

För barn och ungdomar överensstämmer begreppet omvårdnad i huvudsak med den grundläggande omsorg och vård som vårdnadshavare ska ge.

Omvårdnad kan till exempel vara hjälp med att:

- äta, dricka och förflytta sig
- sköta personlig hygien och klä sig
- sköta hemmet, tillreda måltider, göra ärenden och inköp
- kommunicera, upprätthålla sociala kontakter och bryta känsla av ensamhet
- göra den dagliga tillvaron begriplig, förutsägbar och trygg
- planera framåt
- göra läxor, leka och ägna sig åt intressen
- vara delaktig i vardagliga göromål
- vara med i sociala sammanhang
- att den enskilde vid behov kommer till primärvård, specialistvård, habilitering eller tandvård.
- vara behjälplig med egenvård enligt den egenvårdsplan som läkare eller annan legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal bedömt kan utföras som egenvård.

- se till att misstankar om övergrepp och andra brott mot den enskilde polisanmäls

Omvårdnaden ska anpassas för den enskildes aktuella situation och planeras, dokumenteras och följas upp. Omvårdnad ingår inte i insatserna ledsagarservice eller biträde av kontaktperson.

7.3 Biträde av personlig assistans 9 punkt 2

Med hjälp av personlig assistans ska den enskilde, på sina egna villkor, kunna utföra det som en person utan funktionsnedsättning kan utföra. Personlig assistans ska kompensera för nedsatta funktioner och förmågor hos den enskilde. Den enskilde ska delta efter egen förmåga i den assistans som genomförs. De personliga assistenterna ska vara knutna till den enskilde och finnas tillgänglig den tid och vid de tillfällen som den enskilde behöver assistans.

Med personlig assistans avses personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med sina grundläggande behov. Den som har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov har även rätt till insatser för andra personliga behov om behoven inte tillgodoses på annat sätt.

Rätten till personlig assistans är avsedd att omfatta personer med komplexa funktionshinder och som behöver hjälp av annan person i situationer av mycket privat karaktär. Avsikten är att assistansen därutöver också ska ges i andra situationer där personen behöver kvalificerad hjälp och som ingår i det dagliga livet.

Det införs ett nytt grundläggande behov från och med 1 januari 2023 inom personlig assistans, ett stöd som den enskilde behöver på grund av en psykisk funktionsnedsättning för att förebygga att han eller hon fysiskt skadar sig själv, någon annan eller egendom. Behov av hjälp som gäller sådant stöd ska vara assistansgrundande och det ska inte göras avdrag för så kallad föräldraansvar. Även begreppet egenvård tydliggörs i LSS samt att man kan ha rätt till personlig assistans vid egenvård.

7.3.1 Syfte

Insatsen personlig assistans syftar till att möjliggöra för personer att leva ett självständigt och oberoende liv, den enskilde ska ha egenmakt över sitt liv. Verksamheten ska vara grundad på respekt för personens självbestämmande och integritet. Personen ska i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges.

7.3.2 Kriterier

Med personlig assistans kan beviljas vid stora och varaktiga funktionshinder där den enskilde behöver hjälp med sina grundläggande behov såsom

- andning
- personlig hygien
- måltider
- klä av och på sig
- kommunicera med andra

- stöd som den enskilde behöver på grund av en psykisk funktionsnedsättning för att förebygga att han eller hon fysiskt skadar sig själv, någon annan eller egendom. Om den enskilde på grund av en psykisk funktionsnedsättning behöver kvalificerade aktiverings- och motiveringsinsatser för att han eller hon själv ska klara att tillgodose ett grundläggande behov ska sådana insatser beaktas som en del av hjälpen med det grundläggande behovet.

Personlig assistans kan beviljas om personen har behov av stöd för sina grundläggande behov flera gånger per dygn. Det finns inget krav att stödbehovet ska ha en viss tidsmässig omfattning, men ju större stödbehovet är i tid desto mer talar för att rätt till personlig assistans föreligger.

När dessa behov föreligger kan även kvalificerad hjälp i andra situationer som ingår i det dagliga livet beviljas såsom exempelvis städning, tvätt, nödvändig träning och fritidsaktiviteter.

Personlig assistans för andra personliga behov avser även:

1. tid under den enskildes dygnsvila när en assistent behöver vara tillgänglig i väntan på att den enskilde behöver hjälp utan att det är fråga om tillsyn (väntetid),
2. tid under den enskildes dygnsvila när en assistent i stället behöver finnas till förfogande på annan plats i väntan på att den enskilde behöver hjälp (beredskap), och
3. tid när en assistent behöver vara närvarande i samband med en aktivitet utanför den enskildes hem på grund av att ett hjälpbehov kan förväntas uppstå.

Ska personlig assistans för övriga behov beviljas, ska brukaren vara delaktig i aktiviteten. Med delaktighet menas att det kan räcka med att personen är med och ser på och ger instruktioner, exempelvis vid matlagning, städning, tvätt och inköp.

Personlig assistans kan kombineras med andra LSS-insatser om det finns ett behov av insatsen och behovet inte har tillgodosetts på annat sätt.

Både barn och vuxna kan bli beviljade personlig assistans. För barn ska det i tas hänsyn till barnets utveckling och ålder. Föräldraansvaret enligt föräldrabalken ska beaktas när man bedömer ett barns behov av personlig assistans. Detta genom att göra ett schablonavdrag från barnets behov av hjälp med grundläggande behov och andra personliga behov enligt LSS.

Följ vägledande domar vid utredning av insatsen personlig assistans.

Dubbel assistans – behov av fler än en personlig assistent samtidigt

Behov av två eller fler assistenter samtidigt kan uppstå både i vissa avgränsade moment och under längre perioder. För att utreda behovet av s.k. dubbel assistans är det viktigt att ta ställning till

- i vilka situationer den enskilde behöver dubbel assistans
- varför den enskilde behöver dubbel assistans
- när den enskilde behöver dubbel assistans och i vilken omfattning

Den som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bostadsanpassningsbidrag eller hjälpmedel enligt HSL har utretts först. Detta innebär inte ”att det ska krävas att den enskilde visar att behovet inte kan tillgodoses på ett annat sätt. Däremot bör det kunna krävas av den enskilde att denne undersökt och övervägt alternativa lösningar för att tillgodose behovet. Men även om den enskilde finner att behovet kan tillgodoses exempelvis genom bostadsanpassning, bör det även fortsättningsvis stå fritt för honom eller henne att välja att ansöka om dubbel assistans i stället. Det bör alltså räcka med att de alternativa lösningarna har utretts”. (prop.2009/10:176)

Behovet av dubbel assistans kan uppstå i situationer som gäller dels grundläggande behov, dels andra personliga behov. Om behovet avser grundläggande behov ska det medräknas i tiden för grundläggande behov (RÅ 2010, ref. 53). Om behovet avser andra personliga behov ska det medräknas i tiden för andra personliga behov.

Ett flertal domar från kammarrätterna visar att dubbel assistans endast beviljas för aktiva moment, dvs. för preciserade hjälpbehov, såvida det inte är förenat med allvarliga hälsorisker att medge dubbel assistans endast för den tid det tar att utföra aktiva insatser och det inte heller finns ett behov av tillsyn mellan de aktiva insatserna.

Dubbel assistans vid t ex behov av mänsklig lyfthjälp under resor, när den enskilde bor utanför hemmet eller deltar i fritids- och träningsaktiviteter beaktas enbart den enskildes behov och inte sådant som går att härleda till assistenterna själv och deras scheman.

Barn och personlig assistans

Vid bedömning av barns rätt till assistansersättning ska föräldrarnas ansvar enligt föräldrabalken beaktas genom att det behöver som inte ingår i det vanliga föräldraarbetet kan vara aktuellt för personlig assistans. Praxis innebär att man jämför omfattningen av föräldraarbetet för ett friskt barn i samma ålder med behovet hos det funktionshindrade barnet.

Barn med komplexa funktionshinder kan i särskilda fall få personlig assistans. För de barn där föräldraansvaret i kombination med till exempel vårdbidrag, avlösarservice, barnomsorg och skola inte räcker. Dessa barn ska ha komplexa funktionshinder och därmed ett omfattande omvårdnadsbehov under hela dygnet eller stor del av dygnet.

För att insatsen personlig assistans ska kunna beviljas ska först stå klart att barnets behov faktiskt inte tillgodoses med andra LSS-insatser till exempel ledsagning och avlösning i hemmet samt genom föräldraansvar. I sammanhanget ska skolans och barnomsorgens ansvar beaktas.

Vad som normalt ingår i föräldraansvaret för olika åldrar har bestämts av praxis, jfr till exempel kammarrättens i Stockholm dom den 13 april 2007, mål nr. 4315-06 angående knappt femårig flicka med autism (ej rätt till personlig assistans), samma domstols avgörande den 30 mars 2007, mål nr. 3368-06 om sexårig pojke med autism (rätt till personlig assistans trots helt vårdbidrag). (Idag benämns ersättningen som omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning vilket kommer framgå i löpande text framöver.)

Tillfällig utökning av assistans

Tillfällig utökning av assistans kan vara möjligt för personer som är under 65 år om det hänt något som bedöms pågå under en begränsad period som bedöms vara tillfälligt. Om det inte är möjligt kan hemtjänst behöva beviljas tillfälligt under en begränsad period innan nytt beslut kan fattas av LSS-handläggare eller hos Försäkringskassan.

7.3.3 Avgränsningar

Behov av personlig assistans föreligger inte om behovet avser:

- Sjukvårdsinsatser enligt hälso- och sjukvårdslagen
- Den omvårdnad sjukvårdshuvudmannen är skyldig att ge vid sjukhusvistelser
- Motivations- och aktiveringsinsatser för personer som har svårigheter att ta initiativ och att strukturera sin tid men helt eller i stor utsträckning själv klarar av att på egen hand sköta sina personliga behov.
- Insatser som ska ges av personal som behövs i barnomsorg, skola, särskola eller daglig verksamhet. Undantag gäller när funktionshindret skapar särskilda svårigheter att kommunicera med andra än sin eller sina personliga assistent/er. När det för enskildes hälsotillstånd är nödvändigt att personlig assistans finns till hands.
- Insatser av servicekaraktär, förutom då de utförs tillsammans med den enskilde som ett led i det personliga stödet.
- Tid under dygnsvila, med undantag av när den hjälp som behövs är av mycket privat karaktär och därför bör ges av en person som den enskilde valt och har förtroende för - eller när personen är beroende av hjälp från annan som har ingående kunskaper om personen och dennes funktionshinder på grund av medicinska skäl.
- Omvårdnad av barn under tillfällig sjukdom, då detta faller under begreppet föräldraansvar

Den enskilde kan inte ha två insatser som tillgodoser samma behov. Beslut om andra insatser enligt SoL eller LSS kan därför påverka omfattningen av assistansbeslutet oavsett om beslutet kommer från Försäkringskassan eller från kommunen.

Vid utredning om personlig assistans ska utifrån äktenskapsbalken makars och sambos ansvar för varandra och det gemensamma hushållet beaktas.

Personlig assistans insatser får inte utökas efter det att den insatsberättigade har fyllt 65 år. Insatser avser tid efter det att den insatsberättigade har fyllt 65 år endast om

1. insatsen har beviljats innan han eller hon har fyllt 65 år, eller
2. ansökan om sådan insats inkommer till kommunen senast dagen före 65-årsdagen och därefter blir beviljad¹³.

Om personen inte kan beviljas personlig assistans, kan denne istället ansöka om bistånd enligt SoL.

---

¹³ Från och med 23-01-01 är det samma skrivning med åldersgränsen höjs till 66 år

Personlig assistans och resor

Generellt beviljas inte den enskilde utökad antal timmar personlig assistans för att kunna företa en resa. Vad som ingår i grundbeslutet om assistans ska först utredas. Exempel på en situation som kan berättiga till tillfälligt utökad antal timmar för att en resa ska kunna genomföras är att det förhindrar den enskildes isolering.

Behov av personlig assistans föreligger inte om behovet avser utlandsresor som i normalfallet inte utgör förutsättning för att uppnå goda levnadsvillkor samt full delaktighet i samhällslivet. Av rättspraxis framgår att en individuell semesterresa till ett mer avlägset land generellt inte kan vara en nödvändighet för att personer ska anses vara garanterade goda levnadsvillkor. Däremot har Regeringsrätten i RÅ 2003 ref. 79 ansett att det är rimligt att personer i aktiv ålder någon gång ges möjlighet att göra en resa till närliggande länder 3-4 dagar.

7.3.4 Beslut

Beslutet om personlig assistans avser biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för sådan assistans, till den del behovet av ekonomiskt stöd inte täcks av bestämmelserna i Socialförsäkringsbalken.

Insatsen beviljas som personlig assistans i form av biträde av personlig assistent för visst antal timmar och minuter per vecka, alternativt som personlig assistans i form av ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för sådan assistans för visst antal timmar och minuter per vecka.

7.3.5 Ansvarsfördelning kommun - Försäkringskassa

Assistansersättning enligt socialförsäkringsbalken (SFB) 51 kap 2 § beviljas av Försäkringskassan och ges till personer som har behov av personlig assistans för sin dagliga livsföring med i genomsnitt mer än 20 timmar/vecka för sina grundläggande behov. Den som har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov har även rätt till insats för andra övriga personliga behov om behoven inte tillgodoses på annat sätt.

Kommunen är ansvarig för personlig assistans enligt LSS till personer som behöver assistans för sina grundläggande behov under högst 20 timmar per vecka, och vid tillfälliga behov.

När den enskildes behov av personlig assistans för sina grundläggande behov överstiger 20 timmar per vecka kan den enskilde ha rätt till assistansersättning enligt SFB (LSS 15 § 8). Då kan LSS-handläggare anmäla behovet till Försäkringskassan, som prövar ärendet även om den enskilde inte själv har gjort ansökan. En sådan anmälan ska alltid göras på "goda grunder" det vill säga endast då kommunen verkligen bedömer att de grundläggande behoven överstiger 20 timmar per vecka.

När den enskilde har ett pågående beslut om assistansersättning enligt SFB och beviljas stödinsatser från kommunen kan komma att påverka beslutet om assistansersättning ska en anmälan om beviljade stödinsatser göras till Försäkringskassan.

7.3.6 Den enskilde väljer själv utförare

Den enskilde avgör själv hur assistansen ska anordnas, om det ska ske via kommunal eller privat utförare eller om den enskilde vill anställa assistenter själv.

Assistansanordnaren har skyldighet att tillhandahålla allt stöd som den enskilde har beviljats. En uppdragsöverenskommelse tecknas mellan den enskilde och aktuell assistansanordnare. Hur den personliga assistansen ska utformas och hur stödet ska ges planeras av den enskilde tillsammans med sin assistansanordnare. Ett schema upprättas för hur den personliga assistansen ska förläggas. Avräkningsperioden för utförd personlig assistans är en månad, det vill säga 12 avräkningsperioder per år med start den första och avslut den sista varje månad.

Merkostnad när ordinarie personlig assistent är sjuk

Kommunen ska bevilja ersättning för merkostnader i samband med ordinarie personlig assistents sjukfrånvaro för personer som är beviljade assistans enligt 51 kap SFB (se SKL:s cirkulär 2006:39). Underlag som lönebesked, tidsrapporter på både ordinarie assistent samt insatt vikarie samt vilka specificerade kostnader som visar vilka merkostnader den enskilde eller det privata bolag haft som den enskilde valt, ska alltid finnas innan ersättning beviljas.

7.4 Ledsagarservice 9 punkt 3

Ledsagarservice ska ha karaktären av personlig service och anpassas efter de individuella behoven. Insatsen är till för att möjliggöra enklare aktiviteter och att bryta isolering, till exempel som att besöka vänner, delta i fritidsaktiviteter, i kulturlivet eller för att promenera. Att åka på semester utomlands anses inte ha karaktären av en enklare aktivitet¹⁴.

7.4.1 Syfte

Syftet med ledsagarservice är att underlätta för den enskilde att ha kontakter med andra, bryta den isolering som kan bli en konsekvens av en omfattande funktionsnedsättning och delta i samhällslivet.

7.4.2 Kriterier

Ledsagarservice är i huvudsak avsedd för aktiviteter av vardaglig karaktär i närmiljön och avser till aktiviteter utanför hemmet. Det ska finnas ett behov av personligt stöd för att komma ut bland andra människor.

Ledsagarservice av tillfällig karaktär kan i undantagsfall beviljas utanför närområdet, om den enskilde har behov av insatsen för att uppnå goda levnadsvillkor.

För barn kan insatsen vara ett stöd i frigörelseprocessen. Vid prövning avseende ungdomar 13 – 18 år föreligger begränsat föräldraansvar att ta sig till och från fritidsaktiviteter.

7.4.3 Avgränsningar

I ledsagarservice ingår inte att utföra hälso- och sjukvårdsinsatser. Insatsen beviljas inte till dem som har personlig assistans eller bostad med särskild service.

---

¹⁴ I enlighet med Högsta förvaltningsdomstolen, (HFD 78-11) 2011 ref. 60 anses inte en semesterresa utomlands vara en enklare aktivitet

7.4.4 Beslut

Det går inte att spara beviljade timmar från en månad till nästa. Beslutet tidsbegränsas på maximalt ett år.

7.4.5 Omkostnader

Rättspraxis enligt Högsta förvaltningsdomstolen anger att ledsagares omkostnader i samband med ledsagningen för personer boende i ordinärt boende ska ersättas av brukaren, se Högsta förvaltningsdomstolens dom mål nr. 2746-09.

7.5 Kontaktperson 9 punkt 4

Kontaktpersonen är en medmänniska som lyssnar och stödjer den enskilde. Kontakten utgår från ömsesidigt förtroende och kontaktpersonen kan ge råd till den enskilde i situationer som inte är av komplicerad natur. En kontaktperson ersätter inte behovet av stöd från personal eller av en legal företrädare. En kontaktperson har tystnadsplikt. Den som är kontaktperson får ett arvode för sitt uppdrag. I de fall kostnader uppstår vid aktiviteter betalar var och en för sig.

7.5.1 Syfte

Syftet med kontaktperson är att träffa en person regelbundet under en längre period och att minska social isolering. Den enskilde ska ges möjlighet att utveckla sina intressen, sociala kontakter och skapa möjligheter att delta i samhällslivet.

7.5.2 Kriterier

Kontaktperson kan beviljas för personer

- som lever socialt isolerade
- som behöver stöd för att bryta isolering och att få ökade möjligheter till sociala kontakter
- där anhöriga och närstående inte finns eller behöver kompletteras
- som behöver utveckla en meningsfull fritid
- som är barn över 12 år samt vuxna

Vid prövning av behov hos barn upp till 18 år ska särskilt beaktas hur kamratkontakter i skola och fritidsverksamhet fungerar.

Söderköpings kommun vill ha en generös hållning till insatsen kontaktperson, vilket ska vara en del av tolkningen av ovanstående kriterier.

7.5.3 Avgränsningar

Kontaktperson är ett icke professionellt stöd, som inte kan utföra omvårdnad eller hälso- och sjukvårdsinsatser. Närstående kan inte erhålla förordnande som kontaktperson.

En begränsning av insatsen kan vara om behovet av sociala kontakter är tillgodosett genom till exempel arbetsgemenskap, stöd från anhöriga, fritidsverksamhet, kamratkontakter i skola.

7.5.4 Beslut

Beslut om kontaktperson tidsbegränsas att gälla två år från och med beslutsdatum. Tidsbegränsningen motiveras med att insatsen ska följa det aktuella stödbehovet som kan komma att förändras framöver.

7.6 Avlösarservice i hemmet för barn och vuxna, 9 punkt 5

Avlösarservicens uppgift är omvårdnad av personen med funktionsnedsättning vilket innefattar all individuellt anpassad hjälp i den dagliga livsföringen som ska tillgodose den enskildes psykiska, fysiska och sociala behov. Insatsen ska utformas utifrån den enskildes behov och önskemål och med stor flexibilitet. Önskemål vad gäller val av avlösare ska i möjligaste mån tillgodoses.

Avlösarservice är ett alternativ eller komplement till korttidsvistelse utanför det egna hemmet. I valet mellan de bägge insatserna ska den enskildes och anhörigas önskemål vara vägledande.

7.6.1 Syfte

Syftet med insatsen är att möjliggöra för vårdnadshavare, familjehem eller make/maka att bli avlastad i omvårdnadsarbetet.

7.6.2 Kriterier

Behov av avlösarservice i hemmet föreligger när den enskilde normalt får sitt behov av omvårdnad och tillsyn tillgodosett av föräldrar eller anhöriga i sitt eget hem och dessa behöver avlösning i omvårdnads- och tillsynsarbetet för att

- få avkoppling
- kunna uträtta sysslor utanför hemmet
- kunna resa bort
- kunna delta i egna aktiviteter som brukaren inte deltar i
- kunna ägna tid åt syskon till ett barn med funktionshinder
- delta i kortare utbildning eller medverka i behandling, utan att barnet följer med

I vissa fall kan det vara en insats som främjar att bryta ett eventuellt beroendeförhållande till föräldrar och syskon.

Avlösarservice ska kunna ges både som en regelbunden insats och vid oförutsedda situationer.

Familjehemsföräldrar har också rätt till avlösarservice om behov finns och behovet inte tillgodoses på annat sätt.

7.6.3 Avgränsningar

Avlösarservice ska ges av en person som normalt inte står för omvårdnad och tillsyn av personen. Insatsen kan inte beviljas för att tillgodose behov av barnomsorg eller för att anhörig blir avlöst för att kunna förvärvsarbeta.

Om den enskilde är i behov av stöd för att klara egna utflykter och aktiviteter är insatsen ledsagarservice aktuell.

Avlösartimmar kan inte sparas över månadsskifte.

Det ska särskilt beaktas om behovet kan anses vara tillgodosett genom insatser som exempelvis assistansersättning, korttidsvistelse, insatser som möjliggörs genom beviljat omvårdnadsbidrag och/eller merkostnadsersättning.

7.6.4 Beslut

En bedömning ska göras av hela familjens behov.
Beslutet tidsbegränsas på maximalt ett år.

7.7 Korttidsvistelse utanför det egna hemmet 9 punkt 6

Insatsen ska göra det möjligt för anhöriga att få avlösning i omvårdnadsarbetet. Korttidsvistelsen kan utföras på ett korttidshem, i en stödfamilj eller i utflyktsform och läger. Korttidsvistelsen bör ordnas på ett sådant sätt att den enskilde kan fortsätta sina vanliga dagliga aktiviteter, t.ex. i förskola, skola eller daglig verksamhet.

Korttidsvistelse utanför det egna hemmet är ett alternativ eller komplement till avlösarservice. I valet mellan de bägge insatserna ska den enskildes och anhörigas önskemål vara vägledande.

Kommunen har inget hälso- och sjukvårdsansvar i insatsen korttidsvistelse oavsett i vilken form insatsen ges.

7.7.1 Syfte

Korttidsvistelse utanför det egna hemmet ska erbjuda den enskilde miljöombyte, rekreation och ökad självständighet. Föräldrar, anhöriga eller familjehemsföräldrar ska få avlösning i omvårdnadsarbetet.

7.7.2 Kriterier

Behov av korttidsvistelse utanför det egna hemmet föreligger om:

- föräldrar, anhöriga eller familjehemsföräldrar behöver kortare eller längre period av avlösning i omvårdnads- och tillsynsarbetet för att få utrymme för avkoppling.
- den enskilde har ett behov av miljöombyte och rekreation
- behov av stöd för att minska beroendeförhållande mellan barn och föräldrar som ett led i frigörelseprocessen

7.7.3 Avgränsningar

Behovet är tillgodosett om den enskilde bor i bostad med särskild service eller att behovet faktiskt är tillgodosett på egen hand. Det ska särskilt beaktas om behovet kan anses vara tillgodosett genom insatser som exempelvis beviljad personlig assistans, ledsagarservice eller avlösarservice.

Ju mer behov av fler dygn som föreligger desto mer angeläget blir det att pröva annan insats. En absolut gräns för att överväga annan insats är när behovet överstiger 14 dygn per månad.

Resor från och till korttidsvistelse ingår inte i insatsen korttidsvistelse. Se dom från Kammarrätten i Göteborg, mål nr 5310-1994. Resor till och från korttidsvistelse anordnas och bekostas av föräldrarna eller den funktionshindrade. Undantag kan göras för resor mellan fritidshem och korttidshem under skollov.

7.7.4 Beslut

Den enskildes eller en enskild familjs önskemål och behov bör så långt möjligt vara avgörande vid val av utformningen av korttidsvistelsen. I beslutet bör det framgå i vilken form insatsen ska ges.

Korttidsvistelse beviljas i antal dygn per kalendermånad eller år, lägerverksamhet i antal dygn per period. Insatsen kan som mest beviljas i 14 dygn per månad, sedan övergår behovet i eventuellt behov av bostad med särskild service. Korttidsvistelse kan i avvaktan på bostad med särskild service i undantagsfall beviljas för längre period än 15 dygn/månad.

7.7.5 Omkostnader

Egenavgift tas ut för kost enligt av kommunfullmäktige fastställd taxa.

7.8 Korttidstillsyn för skolungdom över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen samt under lov, 9 punkt 7

Barn med funktionshinder har samma rätt som andra barn till skolbarnsomsorg enligt skollagen till och med 12 års ålder. Därefter kan korttidstillsyn ges för barn och unga som inte klarar sig själva före och efter skoldagen, under studiedagar och under skollov, dock inte nattetid. Insatsen kan ges som längst till och med att särgymnasiet avslutas. I insatsen ingår omvårdnad.

Behovet av tillsyn och verksamhet kan variera mycket. Det innebär att tillsynen måste kunna utformas flexibelt med utrymme för individuella lösningar. För vissa kan kommunens reguljära fritidsverksamheter med personligt stöd vara det bästa alternativet. Ibland är det lämpligt att ordna särskilda grupper för att tillgodose önskemål som kan finnas bland unga personer med funktionsnedsättning om att träffa andra ungdomar i en likartad situation.

Korttidstillsyn ges oftast under samma tider som ordinarie skolbarnsomsorg men kan även beviljas på annan tid än de angivna öppettiderna.

Ett barn med funktionshinder börjar vid korttidstillsynsverksamheten i samband med höstterminens början det år barnet fyller 13 år. Vanligtvis med 2 veckors inskolning innan skolstart. Inskolning kan även ske efter vårterminens slut om särskilda skäl föreligger.

7.8.1 Syfte

Syftet med insatsen är att föräldrar ska kunna förvärvsarbeta trots att deras barn inte klarar sig självständigt före eller efter skoldagen samt under skollov och ferier. Insatsen ska tillförsäkra ungdomar med funktionsnedsättning trygghet och meningsfull sysselsättning.

7.8.2 Kriterier

Behov av korttidstillsyn för skolungdom föreligger om den enskilde

- fyllt 13 år som tidigast i juli och längst till och med sommarlovet det år ungdomen slutat gymnasiet.
- har behov av tillsyn på dagarna före och eller efter skoltid samt under lov dagar

- behöver meningsfulla aktiviteter på sin fritid
- behöver träffa jämnåriga att umgås med på fritiden

Insatsen kan beviljas när behov av stöd för meningsfulla aktiviteter och möjlighet att träffa jämnåriga finns trots att tillsynen faktiskt är tillgodosedd genom förälder eller vårdnadshavare.

7.8.3 Avgränsningar

Behovet är tillgodosett när den enskilde har behovet av tillsyn och meningsfull fritidsaktivitet faktiskt tillgodosett på annat sätt till exempel genom stöd från anhöriga eller genom deltagande i annan fritidsverksamhet.

7.8.4 Beslut

Beslutet gäller till och med ungdomen slutat skolan, som längst till gymnasietidens slut.

7.8.5 Omkostnader

Egenavgift tas ut för faktiska kostnader för mat enligt av kommunfullmäktige fastställd taxa.

7.9 Familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdom, 9 punkt 8

Boende i familjehem eller bostad med särskild service är en insats för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet. Insatsen är frivillig. Insatsen ska i förhållande till barnets hem vara en kompletterande varaktig uppväxtmiljö. Gränsen mellan hemmen bör vara mjuk och familjen ska ges inflytande över utförandet. Utgångspunkten är att med föräldrahemmet som bas hitta den bästa lösningen för barnet.

I insatsen ingår omvårdnad vilket innefattar all individuellt anpassad hjälp i den dagliga livsföringen som ska tillgodose den enskildes psykiska, fysiska och sociala behov. Det ingår även möjlighet till fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter samt ledsagning i samband med detta.

7.9.1 Syfte

Syftet med insatsen är att barn med funktionshinder ska få växa upp under trygga förhållanden med möjlighet att etablera en djup och stadigvarande kontakt med några få vuxna personer trots att det inte fullt ut kan ske i föräldrahemmet med stödåtgärder. Behovet kan även uppkomma i kombination med ett behov av skolgång på annan ort.

7.9.2 Kriterier

Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdom ska tillgodose behovet av boende för barn med komplexa funktionshinder och omfattande behov av omvårdnad, som trots olika stödinsatser inte, helt eller delvis, kan bo kvar i föräldrahemmet på grund av funktionsnedsättning. Det kan handla om en kombination av att barnets skolgång inom det allmänna skolväsendet endast kan utföras på annan ort.

Behov av annat boende föreligger om barnet behöver vistas i annat boende för att få tillgång till specialiserad verksamhet för undervisning, medicinsk eller annan vård eller

om barnet, trots olika andra stödinsatser, regelbundet och till övervägande del behöver vistas i annat boende.

Barn och ungdomar i behov av bostad med särskild service kan vara i alla åldrar fram till dess att deras gymnasiala skolgång inom det allmänna skolväsendet för barn/ungdom upphör. Ingen nedre åldersgräns gäller för boende med särskild service. Barn och ungdomar som är i behov av detta boende har ett omfattande stöd och omvårdnadsbehov.

Vid bedömning kring barn eller ungdom som har behov av annan boendeform ska särskilt beaktas om behovet kan tillgodoses i föräldrahemmet.

Vid val av boendeform ska särskilt beaktas att goda förutsättningar för barnets känslomässiga och sociala utveckling skapas samt att omvårdnaden kan tillgodoses.

Rättigheten avser barn till och med det år barnet fyller 18 eller fram till dess att gymnasial skolgång upphör. Ett övervägande kan göras för unga vuxna som fyllt 18 år om det istället är lämpligt med bostad med särskild service för vuxna.

7.9.3 Avgränsningar

Vid misstankar om brister i föräldrars förmåga ligger alltid utredningsansvaret hos Individ- och familjeomsorgen.

Yngre barn ska i första hand placeras i familjehem. Med yngre barn avses i första hand barn under 15 år.

7.9.4 Beslut

Beslut om familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdom

- beviljas i form av placering i familjehem
- beviljas i form av bostad med särskild service för barn och ungdom
- klargör att rätten till insats föreligger längst till den tidpunkt då ungdomen avslutat sina gymnasiestudier och uppnått vuxen ålder

7.9.5 Omkostnader

Föräldrar är skyldiga att i skälig utsträckning bidra till kommunens kostnader när ett barn under 18 år får vård utom det egna hemmet (LSS 20 §). Kommunen har rätt att ta ut en egenavgift av föräldrar till ett barn som bor i familjehem eller bostad med särskild service med maximalt motsvarigheten till ett underhållsstöd per månad. Beräkningen ska göras på var och en av föräldrarna, även om de är sammanboende.

Lever föräldrarna åtskilda kan kommunen ta ut maximalt ett motsvarande underhållsstöd per månad och förälder. Egenavgift kan tas ut till och med dagen innan barnet fyller 18 år¹⁵.

---

¹⁵ Kammarrätten i Göteborg dom 2007-09-04, mål. nr 6009-06), information om föräldrars ansvar för kostnader framgår av cirkulär från Sveriges kommuner och regioner.

Vårdnadshavare avgör om barnbidraget ska utbetalas till dem eller till det särskilda boendet/ familjehemsföräldrarna. Barnbidraget är avsett att användas för barnet. I avtalet ska framgå vem som ansvarar för barnbidraget.

Utredning av familjehem, fastställande av ersättning till familjehem ska ske av handläggare vid individ- och familjeomsorgen. Utdrag ur misstanke/brottsregister ska alltid göras.

7.10 Bostad med särskild service 9 punkt 9

Bostad med särskild service består av tre olika bostadslösningar, gruppboende, serviceboende och särskilt anpassad bostad. Insatsen innehåller personalstöd och bostad i gruppboende och serviceboende. I särskilt anpassad bostad får eventuellt stöd knytas till bostaden. Bostad med särskild service ska skapa möjligheter att leva som andra. För många är insatsen livslång, men den enskilde kan välja att byta boendeform eller bostad under livet.

Det är en heltäckande insats vilket innebär att stöd och omvårdnad ingår i insatsen. Den som bor i bostad med särskild service ska huvudsakligen bo där.

Den enskildes behov av stöd och service ligger till grund för val av bostadsform.

Den enskilde ska kunna påverka och utforma innehållet i sitt boende så att egna intressen och önskemål tas till vara. I insatsen ingår att utveckla ett varierat socialt nätverk och ta del av eller själv utöva kultur- och fritidsaktiviteter. Det kan ske inom den kommunala organisationen och eller i samhället för övrigt.

Hälso- och sjukvård ingår i insatsen gruppboende och serviceboende, men inte särskilt anpassad bostad.

7.10.1 Gruppboende

Gruppboende är ett bostadsalternativ för personer som har ett så omfattande behov av tillsyn och omvårdnad att mer eller mindre kontinuerlig närvaro av personal är nödvändig. Det handlar om ett litet antal lägenheter samt med gemensamma utrymmen och där service och omvårdnad kan ges alla tider på dygnet.

7.10.2 Serviceboende

Med serviceboende avses lägenheter som har tillgång till gemensam service och stöd av personal alla tider på dygnet. Lägenheterna ska vara anpassade efter den enskildes behov och ligga i närområdet till gemensamhetslokal.

Serviceboende kan för vissa personer med funktionsnedsättning vara en lämplig mellanform av bostad mellan ett helt självständigt boende i egen lägenhet och lägenhet i gruppboende.

7.10.3 Särskilt anpassad bostad

Med särskilt anpassad bostad avses en bostad med en viss grundanpassning till funktionshindrade personers behov men utan fast bemanning och stöd. Stöd och service ges inom ramen för de insatser som finns att tillgå enligt LSS i en särskilt anpassad bostad.

7.10.4 Syfte

Insatsen ska ge den enskilde stöd, service och omvårdnad att hen får sina behov tillgodosedda så att det leder till goda levnadsvillkor.

7.10.5 Kriterier

Personen har så omfattande behov av tillsyn, omvårdnad, stöd och service att detta inte kan tillgodoses i ett ordinärt boende.

7.10.6 Avgränsningar

Anpassningar i befintlig bostad kan inte beviljas som särskilt anpassad bostad.

7.10.7 Beslut

Beviljas i form av bostad med särskild service utan att vara specificerat i vilken form. I bedömning kan behovet av gruppboende eller serviceboende framgå. Över tid kan behovet förändras, och kan då verkställas i en annan form.

I beslutet bör framgå att rätten till bostad med särskild service gäller så länge som behovet finns. Uppföljning bör göras efter tre månader när beslutet är verkställt.

7.10.8 Omkostnader

Hyra och omkostnader betalas av den enskilde. På gruppboenden med gemensam kosthållning betalas egenavgift för mat. Den enskilde betalar inte för det stöd som ges.

Personer som inte fyllt 19 år har inte möjlighet att bli beviljade aktivitetsersättning hos försäkringskassan. Har dessa personer inte ekonomiska möjligheter att betala hyra, mat och andra omkostnader, kan en ansökan om försörjningsstöd för hyra och uppehälle göras.

7.11 Daglig verksamhet 9 punkt 10

Daglig verksamhet är en insats för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete samt inte utbildar sig, den ska tillförsäkras meningsfulla dagliga aktiviteter.

Verksamheten ska vara av habiliterande karaktär och ge miljöombyte, social gemenskap, självkänsla och självförtroende. Daglig verksamhet ska inte uppfattas som en anställningsform. Det är inte fråga om ett avlönat arbete och syftet är inte heller att producera varor eller tjänster. Denna insats enligt LSS ska om möjligt förbereda och utveckla den enskildes förutsättning till arbete.

Den enskilde ska genom inflytande och medbestämmande ges möjlighet att påverka och utforma innehållet som ska anpassas efter var och ens behov, förutsättningar och intressen.

7.11.1 Syfte

Insatsen daglig verksamhet har som syfte att skapa meningsfull sysselsättning som ska bidra till personlig utveckling, stimulans, gemenskap samt främja delaktighet i samhället. Ett övergripande mål är att på kortare eller längre sikt utveckla den enskildes möjligheter till arbete.

7.11.2 Kriterier

Insatsen daglig verksamhet avser enbart personer som tillhör personkrets 1 och 2.

7.11.3 Avgränsningar

Behov av daglig verksamhet föreligger inte när den enskilde:

- Förvärvsarbetar
- Står till arbetsmarknadens förfogande
- deltar i utbildning
- Har pågående insatser från kommunen, Arbetsförmedlingen och/eller Försäkringskassan som t ex arbetslivsintroduktion och lönebidraganställning
- Inte är i yrkesverksam ålder

Om behovet av en sysselsättning i vardagen är tillgodosett på annat sätt beviljas inte daglig verksamhet.

7.11.4 Beslut

Alla beslut ska alltid fattas utifrån en individuell bedömning, det kan vara tidsbegränsat eller tillsvidare. Beslutet kan högst bestå av 5 dagar hel eller halvdag i veckan.

Med heldag avses mer än fem timmars närvaro, halvdag under fem timmars närvaro.

7.11.5 Ersättning

Habiliteringsersättning utgår till personer oavsett målgrupp som deltar i daglig verksamhet i enlighet med LSS-lagstiftning. Syftet är att aktivt stimulera den enskilde att delta i verksamheten. Ersättningen baseras på närvaro och betalas ut i efterhand av förvaltningen. Ersättningen utbetalas inte vid semester och sjukdom. Habiliteringsersättningen är inte skattepliktig.

7.12 Individuell plan

En individuell plan är den enskildes plan och handlar om dennes liv och vardag. Därför är formerna för insatsen flexibla. Den enskilde bestämmer vad som ska tas upp och i vilken ordning.

Den individuella planen kan innefatta insatser både från kommunen och från andra myndigheter. Den enskilde bestämmer vem som ska bjudas in till mötet och vem som håller ihop den individuella planen. Vanligt är att en handläggare samordnar individuell plan.

En individuell plan ska vara en konkret, skriftlig planering av de samlade insatserna.

7.12.1 Syfte

Syftet med individuell plan är att ge den enskilde möjligheter att ha inflytande och delaktighet över hur insatser planeras och samordnas till en helhet.

7.12.2 Kriterier

När den enskilde beviljats insatser enligt LSS ska hen erbjudas en individuell plan.

I den individuella planen framgår vad deltagarna kommer överens om och bör innehålla följande:

- anledningen till planen
- den enskildes mål och önskemål på kort och lång sikt
- datum när planen upprättas
- deltagare
- vem som ska göra vad
- tidpunkt för uppföljning
- den enskildes godkännande av innehållet

SÖDERKÖPING.SE

En individuell plan ska följas upp en gång per år.

